

**ПП «ЕКСПЕРТНО-
КОНСУЛЬТАТИВНИЙ
ЦЕНТР ЕРГАРД ТА
ПАРТНЕРИ»**

Erhard&Партнери
Експертно-консультативний центр

**PC «EXPERT ADVISORY
CENTER ERHARD AND
PARTNERS»**

**СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА
В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

Матеріали

*I Всеукраїнської науково-практичної конференції
29 лютого 2024 року*

Вінниця
ТВОРИ
2024

Організаційний комітет:

Ергард Н.М. – директор ПП «Експертно-консультативний центр Ергард та Партнери», лікар судово-медичний експерт вищої кваліфікаційної категорії, 2-го кваліфікаційного класу судового експерта зі спеціальності «Судово-медична експертиза», кандидат медичних наук, доцент, юрист;

Добкіна К.Р. – декан юридичного факультету ІУТП Державного університету інфраструктури та технологій, член Союзу експертів, доктор юридичних наук, професор;

Триньова Я.О. – професор кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права і кримінології Пенітенціарної академії України, академік Української академії наук, доктор юридичних наук, професор, адвокат, психолог;

Антонюк П.Є. – професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Коханова О.С. – доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Бондаренко В.В. – доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри судової медицини, медичного правознавства імені заслуженого професора М.С. Бокаріуса Харківського національного медичного університету, кандидат медичних наук, юрист;

Кобилянський О.Л. – доцент кафедри Цивільного та кримінального права Юридичного факультету Державного університету інфраструктури та технологій, кандидат юридичних наук, доцент.

С 89 **Судова експертиза в період дії воєнного стану: проблеми теорії та практики:** збірник матеріалів І Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 29 лютого 2024 р.). Вінниця : ТВОРИ, 2024. 104 с.

ISBN 978-617-552-581-4

У збірнику матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної конференції «Судова експертиза в період дії воєнного стану: проблеми теорії та практики» висвітлено актуальні теоретичні та практичні проблеми судової експертизи в період дії воєнного стану, застосування спеціальних знань у протидії злочинності, участь спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) дій, призначення та проведення судових експертиз, оформлення висновків експерта, а також інші питання.

Для працівників судово-експертних підрозділів та установ, органів досудового розслідування, викладачів, аспірантів закладів вищої освіти.

Матеріали друкуються мовою оригіналу в редакції авторів.

УДК 340.6(477)(063)

© Експертно-консультативний центр
Ергард та Партнери, 2024

ISBN 978-617-552-581-4

© ТОВ «ТВОРИ», 2024

ЗМІСТ

Наталія ЕРГАРД

Вітальне слово до учасників I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Судова експертиза в період дії воєнного стану: проблеми теорії та практики».....6

Антонюк П.Є.

Щодо належності і допустимості як доказів фактичних даних, що містяться у висновках експертів про причини смерті особи, в умовах воєнного стану.....8

Баличева А.С., Антонюк П.Є.

Проблемні аспекти проведення судової експертизи в Україні в умовах воєнного стану.....15

Волошин О.Г.

Сучасні можливості та окремі аспекти проведення ДНК-аналізу для отримання інформації про особу з метою ідентифікації невідомих трупів в умовах воєнного стану.....19

Гавриш Г.О., Хомутенко Д.Г.

Переваги комплексних судових експертиз при визначенні збитків завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації.....27

Ергард Н.М.

Документування військових злочинів: медичні та юридичні аспекти.....33

Ергард Н.М., Поліщук Д.О.

Проблемні питання ідентифікації трупів після пожежі в умовах правового режиму воєнного стану.....38

Кобилянський О.Л.

Оформлення висновку експерта: окремі
проблемні аспекти.....42

Котляренко Л.Т., Жеребак В.С., Виклюк М.Р.

Особливості відібрання ДНК-матеріалу у військовослужбовців
в умовах воєнного стану.....49.

Кофанова О.С., Кофанов А.В.

Перспективи впровадження новітніх технології в
процеси здійснення досудового розслідування в
умовах воєнного стану в Україні.....55

Кубаля С. М.

Судово-медична експертиза в період дії
воєнного стану: проблемні аспекти.....62

Манько Є.С., Романова Д.А.

Роль експертної служби МВС в реалізації закону України
«Про державну реєстрацію геномної інформації людини».....64

Мартищенко С.Л., Панчишин Р.І.

Поняття та ознаки тимчасово окупованих
територій України та їх правовий режим.....69

Матисякевич В.Р., Антонюк П.Є.

Можливості судових експертиз щодо встановлення обставин
під час розслідування порушень законів та звичаїв війни.....73

Михайлов Володимир Олександрович

Актуальні питання законодавчого регулювання
судово-експертної діяльності.....76

Синиця В.Т., Кобилянський О.Л.

Класифікація ручної вогнепальної зброї.....82

Татарнікова Тетяна Олександрівна

Співвідношення навантаження, продуктивності
і достовірності в судово-експертній діяльності.....86

Удовенко Ж.В., Удовенко В.В.

Призначення комп'ютерно-технічної експертизи під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері комп'ютерної інформації.....91

Żywucka-Kozłowska E., Broniecka R., Malinowska I.

Traces of poison in material taken from human corpses and remains.....97

ЕРГАРД Наталія Миколаївна
Директор Експертно-консультативного
центру Ергард та Партнери
кандидат медичних наук,
доцент, юрист

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

до учасників I Всеукраїнської науково-практичної
конференції «Судова експертиза в період дії воєнного стану:
проблеми теорії та практики»

Шановні учасники та гості конференції! Дозвольте привітати Вас на цьому науковому заході, що організований нашим Експертно-консультативним Центром Ергард та Партнери. Діяльність нашого Центру спрямована на проведення незалежних судово-медичних експертних досліджень, онлайн-консультацій, аналізу (рецензування) Висновків експертиз, наданні допомоги пацієнтам, лікарям, адвокатам та страховим компаніям.

На сьогодні у багатьох випадках саме діяльність приватних експертів забезпечує захист системи судово-експертної діяльності від політичного тиску та корупційного впливу, підтримує загальність та рівність сторін у цивільному, господарському, адміністративному, кримінальному процесам, а здорова професійна конкуренція сприяє підвищенню професійного рівня судових експертів та зменшенню кількості помилкових судових рішень.

Звернення до приватних судових експертів дозволяє замовникам експертних досліджень уникнути затягування термінів їх проведення та отримати якісне експертне дослідження, проведене на високому науково-методичному рівні із залученням новітніх методик.

Окремим напрямом нашої діяльності є організація та проведення наукових та науково-практичних заходів (конференцій, семінарів, тренінгів, лекцій, майстер-класів) в сфері судово-експертної діяльності. Це дає можливість виявляти проблемні питання теорії та практики судової експертизи та самої судово-експертної діяльності.

В умовах сьогодення нормативно-правовому регулюванню судово-експертної діяльності на сучасному етапі притаманні окремі прогалини та недоліки, наявність яких не сприяє повноцінному забезпеченню гарантій незалежності судового експерта та правильності його висновку. Така ситуація потребує невідкладного вирішення, зважаючи на особливу роль судово-експертної діяльності у контексті проведення судової реформи. Останнім часом постала нагальна потреба у системному удосконаленні законодавства у сфері судово-експертної діяльності. Виникла необхідність розроблення та прийняття відповідного Закону про судово-експертну діяльність, який має бути якісним та ефективним, суттєво вплинув би на удосконалення інституту судової експертизи у контексті судової реформи.

Перспективи судової реформи у значній мірі залежать від ефективності провадження державної політики щодо належного забезпечення судово-експертної діяльності. Насьогодні цей напрям потребує удосконалення та реформування з урахуванням міжнародних стандартів та сучасних досягнень науки та техніки у цій царині знань.

Сьогоднішній науковий захід ми змушені проводити у непростих умовах. Сусід-окупант не дає нам можливості збиратися як раніше та обговорювати наукові та практичні питання судово-експертної діяльності. Окремо варто зупинитися на тих аспектах судово-експертної діяльності, які виникають у зв'язку з введенням правового режиму воєнного стану.

Бажаю Всім міцного здоров'я, натхнення та успіхів у науковій роботі і практичній діяльності!

Разом до перемоги! Слава Україні!

ЩОДО НАЛЕЖНОСТІ І ДОПУСТИМОСТІ ЯК ДОКАЗІВ ФАКТИЧНИХ ДАНИХ, ЩО МІСТЯТЬСЯ У ВИСНОВКАХ ЕКСПЕРТІВ ПРО ПРИЧИНИ СМЕРТІ ОСОБИ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Антонюк Поліна Євгенівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини
Національної академії
внутрішніх справ
ORCID 0000-0003-1269-6992
м. Київ, Україна
polinusla@meta.ua

Введення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року відповідним указом Президента України [1] запровадило дію в межах території України особливого правового режиму. Воєнний стан в Україні досі триває, а отже продовжується й особливий правовий режим в державі. Особливість такого правового режиму полягає в тому, що протягом дії воєнного стану в країні можливі обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України [2]. Також можливі введення тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, необхідних для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3].

Враховуючи передбачені законом причини введення особливих правових режимів, у населення України наявне розуміння того, що в умовах воєнного стану, особливо обумовленого військовою агресією, робота багатьох державних інституцій адаптується до реальних умов та відбувається в іншому форматі, відмінному від такого, що забезпечується та гарантується державою до введення особливого правового режиму.

Але на наше глибоке переконання, зміни в роботі державних інституцій, обумовлені дією воєнного стану, повинні задовольняти потреби держави для

здійснення своїх функцій в умовах, що об'єктивно виникли, при цьому мінімально обмежувати права та законні інтереси громадян та юридичних осіб [4, 282]. Це обумовлено незмінними найвищими соціальними цінностями української держави, задекларованими в ст. 3 Конституції України, – людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека [2].

Разом з тим, в черговий раз вимушені констатувати ігнорування державою своїх обов'язків щодо запровадження дієвих механізмів по захисту заявлених соціальних цінностей, зокрема, життя людини.

Так, до завершення воєнного стану, в Україні діє Порядок взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України (далі – Порядок), визначений спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України та Офісом Генерального прокурора від 09.03.2022 № 177/450/46 [5], який зупиняє дію наказу Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Генеральної прокуратури України від 29 вересня 2017 року № 807/1193/279 «Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 24 жовтня 2017 року за № 1299/31167 [6.]

Зазначений Порядок визначає алгоритм дій уповноважених суб'єктів при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України, в тому числі, загальний порядок проведення експертизи для встановлення причин смерті.

Ми вже неодноразово піддавали критичному аналізу положення запровадженого Порядку, звертаючи увагу на поверховість та некомпетентність розробника [4 ,7]. Але, завдяючи на суспільну значущість об'єкту державного врегулювання, вбачаємо за необхідне проаналізувати спроможність Порядку

задовольнити потреби українського суспільства в державних гарантіях захисту життя людей в умовах воєнного стану.

Зокрема, розділ III Порядку визначає порядок дій працівників бюро судово-медичної експертизи. Причому, для визначення такого алгоритму, в п. 2 ч. 2 розділу III Порядку розробник ввів та прирівняв категорії «судово-медичне дослідження (зовнішній огляд)» та «судово-медична експертиза (розтин) трупа», запровадивши для обох процедур конструкцію «судово-медична експертиза» [5]. Для обізнаних осіб є очевидним, що такий підхід накладає на діяльність працівників бюро судово-медичної експертизи в обох випадках зобов'язання, визначені Законом України «Про судову експертизу» щодо принципів, гарантій та відповідальності під час здійснення судово-експертної діяльності [8], а також значущості її результатів з урахуванням виду судочинства, в межах якого вона здійснюється.

Відповідно до п. 3 ч. 2 розділу III Порядку «за умов явних ознак вогнепальної, вибухової, опікової, хімічної, радіаційної або іншої травми, **як результату бойових дій** (виділено автором), незалежно від того, чи є **постраждалий військовим або цивільним**, лікарське свідоцтво про смерть видається лікарем судово-медичним експертом **на підставі зовнішнього огляду**. Умовою для використання подібного алгоритму є обов'язкове фотографування трупа із достатнім цифровим документуванням, обов'язковий відбір матеріалу для судово-імунологічного та можливого молекулярно-генетичного дослідження (за необхідності), а також за можливості збереження елементів, що стали причиною травмування» [5].

Пункт 4 ч. 2 розділу III Порядку встановлює, що «при проведенні експертизи неідентифікованих трупів осіб, що загинули внаслідок бойових дій (цивільних та військових), підхід має бути таким самим **за зовнішнім оглядом**. Додатково в обов'язковому порядку експертом мають бути здійснені заходи для подальшої ідентифікації (фіксація та обов'язкове фотографування особливих прикмет, зубної формули тощо, вилучення та зберігання об'єктів для молекулярно-генетичної експертизи). Впізнання трупа зі складанням

відповідного протоколу може бути проведене з дотриманням вимог Кримінального процесуального кодексу України» [5].

Пункт 5 ч. 2 розділу III визначає, що «*за результатами зовнішнього огляду* складають дослідну частину висновків експерта» [5].

На наше переконання, запроваджений в умовах воєнного стану Порядок не лише покладає на працівників бюро судово-медичної експертизи непритаманну їм функцію розслідування, що виходить за межі їх компетенції [4, с. 283], але й абсолютно нівелює значущість висновку експерта по результатах проведення судово-медичної експертизи трупа для встановлення причини смерті як джерела доказів.

Так, порядок проведення судово-медичної експертизи регламентується наказом МОЗ України № 6 від 17.01.95 «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України» [9], яким затверджена Інструкція про проведення судово-медичної експертизи, дія якої не призупинена (далі – Інструкція) [10]. В п. 3.4. Інструкції зазначено, що «дослідна частина повинна містити докладний опис процесу дослідження і всіх виявлених при цьому фактичних даних з вказівкою методів та методик, що застосовувались, в тому числі і тих, що реєстрували ушкодження. Структура дослідної частини визначається видом експертизи, що виконується. Обсяг необхідних відомостей, які повинні міститися в дослідній частині кожного виду експертизи, регламентуються правилами проведення окремих видів експертиз, що затверджені наказом МОЗ України № 6 від 17 січня 1995 року». В п. 3.6. Інструкції зазначено, що «підсумки у висновку експерта є *науково обґрунтованою* думкою експерта, сформульованою на підставі результатів виконаної експертизи. Підсумки судово-медичної експертизи складаються на підставі фактичних даних, отриманих у процесі проведення експертизи та експертного аналізу обставин справи». А п. 2.7. Інструкції покладає на судово-медичного експерта особисту відповідальність за проведення дорученої йому експертизи, й, відповідно за її результати у вигляді висновку експерта.

Таким чином, при поверненні до Порядку, виникає логічне питання щодо появи «надздібностей» у працівників бюро судово-медичної експертизи в період воєнного стану, які б забезпечили можливість проведення судово-медичної експертизи та складання дослідної частини висновків експерта за результатами зовнішнього огляду трупа, як то передбачає розробник.

Висновок експерта – це процесуальне джерело доказів у всіх видах судочинства України, а фактичні дані, що містяться в ньому, є доказами. Таке значення вони набувають завдяки спеціальному державному регулюванню здійснення судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки [8].

Крім того, ст. 12 Закону України «Про судову експертизу» визначає, що «незалежно від виду судочинства та підстави проведення експертизи судовий експерт зобов'язаний: 1) провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок...» [8].

Очевидно, що обґрунтованість висновку експерта забезпечується його повнотою та науковістю (належний рівень професійних знань експерта; належність методів та методик, що використовуються; верифікація отриманих результатів), а також певною стандартизацією процесу дослідження (в умовах українських реалій – Інструкція [10]).

Таким чином, як результат запровадження в Україні на період дії воєнного стану Порядку вимушені констатувати наявність не лише конфлікту змісту нормативно-правових актів – Порядку [5] та Інструкції [10], але також порушення принципів судово-експертної діяльності, визначених Законом України «Про судову експертизу» – законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження [7]. Все це об'єктивно ставить під розумний сумнів доказову значущість фактичних даних, що містяться у висновках експертів по результатах проведення судово-медичної експертизи трупу для встановлення причин смерті, відповідно до діючого Порядку [5].

Вважаємо за необхідне наголосити, що ми не заперечуємо можливість особливого регулювання в умовах воєнного стану (особливого правового режиму) порядку встановлення причин смерті людини та здійснення відповідних правових процедур. Але особливість такого регулювання, на наше переконання, повинна бути спрямована на: забезпечення безпеки громадян, вирішення проблем організаційного характеру, спрощення бюрократичної процедури, зменшення паперового обігу документів тощо. І в жодному випадку не бути спрямованою на зведення до формальностей таких важливих аспектів суспільних відносин, як встановлення причин смерті людини, і в такий спосіб нівелювати значущість задекларованих державою соціальних цінностей та підірвати авторитет відповідних державних інститутів та їх складових.

Висновки. За умов дотримання діючого Порядку та проведення судово-медичної експертизи трупу для встановлення причин смерті за зовнішнім оглядом трупу вважаємо неможливим сприйняття фактичних даних, що містяться у такому висновку експерта, як належних та допустимих доказів та використання їх в доказуванні. Крім того, берем на себе сміливість передбачити, що особливо гостро зазначена проблематика постане в майбутньому при розслідуванні злочинів, що вчинені на території України, міжнародними судовими інституціями.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні. *Указ Президента України* № 64/2022 від 24.02.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Конституція України. Закон України № 254к/96-ВР від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану. Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Антонюк, П., Улещенко, О. (2022). Щодо врегулювання порядку проведення експертизи для встановлення причин смерті в умовах воєнного

стану. *Рекомендовано до друку Вченою радою Центральноукраїнського національного технічного університету (протокол № 4 від 29.12. 2022 р.), 282-286.*

5. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України. Наказ МВС України, МОЗ України та ОГП від 09.03.2022 № 177/450/46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-22#Text>

6. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини. Наказ МВС України, МОЗ України та ГП України від 29 вересня 2017 року № 807/1193/279. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1299-17#Text>

7. Антонюк П.Є., Улещенко О.О. Щодо питання встановлення причин смерті людини в умовах воєнного стану. *Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану*: Матеріали науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 31 травня 2022 р.), 250 с., С. 212 – 217.

8. Про судову експертизу. Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

9. Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.95 № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text>

10. Інструкція про проведення судово-медичної експертизи. Затверджена наказом МОЗ України від 17.01.95 № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95#Text>

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Баличева Анастасія Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Національної академії внутрішніх справ
a.balycheva.s@gmail.com
Антонюк Поліна Євгенівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики та
судової медицини Національної академії
внутрішніх справ
ORCID 0000-0003-1269-6992
м. Київ, Україна
polinusla@meta.ua

Повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року на територію України вплинуло на всі сфери життєдіяльності українського суспільства. В результаті бойових дій вздовж 2000 км лінії фронту, безкінечних обстрілів усієї території України з різних видів зброї, в тому числі забороненої міжнародними договорами, полонення військовослужбовців Збройних сил України, примусової депортації та викрадення населення на тимчасово окупованих територіях, вчинення агресором інших злочинних дій – спостерігається значне збільшення потреби в проведенні різних видів судових експертиз з метою встановлення обставин про кримінальні правопорушення, що розслідуються.

Відповідно до Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ, судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об’єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1].

У зв’язку з військовою агресією Російської Федерації проти України з 24 лютого 2022 року указом Президента України в Україні введений воєнний стан, строк дії якого вже неодноразово продовжувався, і який діє і на теперішній час [2]. Воєнний стан як особливий правовий режим передбачає можливість обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених

статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також введення тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3].

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у передбачених Законом випадках. Воєнний стан передбачає тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, юридичних осіб та надання відповідним органам державної влади (в тому числі підрозділам МВС України) певних повноважень, обумовлених причиною введення воєнного стану [3].

Кримінальне судочинство, як й інші галузі суспільної діяльності в Україні, зазнало певних змін. Наприклад, деякі суди змушені були переміститись із території проведення бойових дій на більш безпечні території. Це відобразилось на активному впровадженні в діяльність судів практик проведення процесуальних дій у режимі відеоконференцій, судових засідань у дистанційному форматі. Така особливість діяльності судів позначилася і на взаємодії їх з органами досудового розслідування. Так, слідчі (дознавачі) змушені були спрямовувати обвинувальні акти, клопотання в інші області.

Для обміну досвідом функціонування всіх інституцій правосуддя в умовах воєнного стану за ініціативою Міністерства юстиції України 17.06.2022 року у Львові відбувся Другий Всеукраїнський Форум судових експертів, який об'єднав професіоналів виконавчої та законодавчої гілок влади, судової та правоохоронної системи, судових експертів, науковців та адвокатів та став одним з перших масштабних науково-практичних заходів, присвячених особливостям виконання судових експертиз у воєнний час та пошуку доцільних шляхів підвищення ефективності експертної діяльності [4].

Зокрема, під час обговорення особливостей проведення судових експертиз в умовах воєнного стану, серед іншого, на форумі було зазначено про стрімке зростання кількості судових експертиз за фактами встановлення безвісти

зниклих осіб та невпізнаних трупів, фактами ідентифікації засобів ураження ворога і наслідків застосування усіх складових частин озброєння [4].

Окремо, відповідно до об'єктивних особливостей призначення та проведення судових експертиз в умовах воєнного стану, можна виділити такі проблемні аспекти:

- небажання потерпілих брати участь у процесуальних діях, відмова від проведення слідчого експерименту за їх участі та подальшого призначення судово-медичної експертизи у зв'язку з потенційним ризиком для їх життя і здоров'я;

- періодичні перебої з водо-, електро-, теплопостачанням в державних спеціалізованих установах, що унеможлиблює доступ експертів до технічних засобів та лабораторних умов, необхідних для проведення експертиз;

- ускладнення роботи транспорту, що позначається на процесі транспортування речових доказів, постанов про проведення експертиз до експертної установи;

- дефіцит кваліфікованих фахівців за окремими експертними спеціальностями, паралельно зі зростанням навантаження, оскільки певна частина професійної спільноти судових експертів була мобілізована до лав Збройних сил України, а також певна частина експертів, зокрема осіб жіночої статі, була вимушена покинути територію України;

- необхідність максимального скорочення термінів проведення відповідних експертиз з урахуванням воєнного стану та активних бойових дій. Але задоволення клопотань про прискорення проведення експертиз порушує вимоги низки базових нормативно-правових актів, зокрема – Закону України «Про судову експертизу».

Висновки. Таким чином, не викликає сумнівів, що судова експертиза – це один із основних засобів доказування в кримінальному судочинстві. Її ключове значення полягає у проведенні спеціалізованого дослідження з метою отримання достовірних та об'єктивних даних про певний об'єкт, які у подальшому можуть використовуватися як докази у кримінальному провадженні.

В умовах воєнного стану мають місце певні особливості призначення і проведення судових експертиз, коло яких не є повним, тому потребує подальшого ґрунтовного наукового осмислення. Водночас для задоволення потреб проведення експертиз в умовах воєнного стану, доречним буде введення у цей процес окремих елементів електронного документообігу, зменшення строків на проведення окремих експертиз з обов'язковою їх попередньою диференціацією залежно від ступеня складності, нормативно-правовим закріпленням такого розподілу, а також своєчасне задоволення потреб державних спеціалізованих установ у підготовці та атестації відповідних фахівців.

Література:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
2. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану. Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Другий Всеукраїнський Форум судових експертів (м. Львів, 17 червня 2022 року). URL: <https://kndise.gov.ua/conferenceua-5/>

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ДНК-АНАЛІЗУ ДЛЯ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОСОБУ З МЕТОЮ ІДЕНТИФІКАЦІЇ НЕВПІЗНАНИХ ТРУПІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Волошин Олексій Гнатович
старший викладач
кафедри криміналістичного
забезпечення та судових
експертиз ННІ №2 НАВС
м. Київ, Україна
ovolochin@ukr.net

Молекулярно-генетична експертиза належить до розряду біологічних експертиз та вивчає структуру ДНК людини, що міститься в матеріалі біологічного походження: крові, слині, волоссі, кістках, тканинах та органах тощо. Отримані за результатами дослідження дані дозволяють встановити з максимально можливою точністю належність біологічних слідів конкретній особі, зразки ДНК якої були взяті у неї безпосередньо або які містяться в базах даних, сформованих правоохоронними органами.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» молекулярно-генетична експертиза біологічного матеріалу, відібраного для встановлення геномної інформації з метою її державної реєстрації проводиться суб'єктами судово-експертної діяльності, визначеними Законом України «Про судову експертизу» на підставі реєстраційної картки і біологічного матеріалу. [4]

Об'єктом молекулярно-генетичного дослідження є дезоксирибонуклеїнова кислота (ДНК), отримана з крові, виділень (сперми, слини, піхвових виділень тощо), волосся, лупи, епітеліальних клітин, а також з частин органів та інших тканин організму людини, вилучених під час огляду місця події. Основними завданнями експерта, який проводить молекулярно-генетичну експертизу є:

1. Визначення чи є в наданих об'єктах біологічного походження (кров, сперма, волосся, м'язова та кісткова тканини) та інші клітини з ядрами і чи належать вони певній особі.

2. Встановлення слідів біологічного походження конкретної особи у змішаних слідах.

3. Встановлення ідентичності останків у випадках розчленування трупа та ідентифікації жертв катастроф, коли живі близькі родичі.

4. Визначення чи є певні особи батьками дитини у випадках спірного батьківства, дітовбивства, підміни дітей тощо.

Таким чином, з метою обліку генетичних ознак людини 9 липня 2022 року Верховною Радою України був прийнятий важливий для правоохоронної системи та сфери експертно-криміналістичної діяльності Закон України «Про Державну реєстрацію геномної інформації людини», який ввели в дію 6 листопада 2023 року. Проте, окремі його положення, що стосуються відбору біологічного матеріалу у військовослужбовців, поліцейських, працівників служби цивільного захисту, членів добровольчих формувань територіальних громад, а також військовополонених, набрали чинності ще 6 листопада 2022 року. У зазначеній категорії осіб в період дії правового режиму воєнного стану відбір генетичного матеріалу здійснюється обов'язково. [4]

Загальним проблемам використання спеціальних знань в кримінальному провадженні присвячені праці таких провідних науковців: Ю.П. Аленіна, В.П. Бахіна, В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, В.С. Кузьмічова, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, М.В. Салтевського, М.Я. Сегая, І.Я. Фрідмана, та інших.

Вивченню актуальних питань судово-медичної генетики в Україні та світі присвячені роботи Л.О. Аратамонова, О.П. Борзова, Л.В. Вербова, О. Дунаєва, Н.М. Дьяченко, П. Іванова, Г. Кривди, І.О. Перелиної, та інших.

Наразі можливості використання в Україні молекулярно-генетичних лабораторій не завжди задовольняють потреби МВС у розслідуванні тяжких і резонансних злочинів, а також воєнних злочинів вчинених військовослужбовцями рф. З метою підвищення ефективності використання результатів молекулярно-біологічної експертизи керівництвом МВС та Генеральної прокуратури України в 2000 році було прийнято рішення про формування в ДНДЕКЦ МВС України криміналістичного банку даних

результатів ДНК-аналізу за нерозкритими злочинами на статевому ґрунті (вбивства із зґвалтуванням). Згодом, в ДНДЕКЦ МВС України створили й банк даних, який наповнюють біологічними зразками невстановлених трупів, а також осіб, родичі яких вважаються зниклими безвісти.

В 2022 році був прийнятий Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», положення якого передбачають створення Реєстру геномної інформації людини, держателем якого є МВС України. Основна мета Реєстру полягає в фіксації ДНК-профілів українців задля їх подальшого використання під час проведення ідентифікації невідомих трупів.

24 лютого 2022 року росія розпочала новий етап восьмирічної війни проти України – повномасштабний наступ. Кількість й локалізація масових обстрілів та бомбардувань ворогом українських сіл і міст значно збільшилася, а відповідно зросла і кількість жертв (обстріли залізничного вокзалу у м. Краматорськ, торгового центру у м. Кременчук, будинку офіцерів у м. Вінниця, закладу громадського харчування в селі Гроза, що на Харківщині та ін.).

Починаючи з першого дня війни в Україну регулярно повертають тіла загиблих військовослужбовців та цивільних. На деокупованих територіях постійно виявляють місця масових поховань, катівні тощо. В усіх випадках існує необхідність ідентифікації загиблих.

Генеральна директорка Міжнародної комісії з питань зниклих безвісти (МКБЗ) Кетрін Бомбергер розповіла, що станом на жовтень 2023 року представникам МКБЗ відомо про понад 26 тисяч зниклих безвісти українців. В свою чергу, заступник міністра внутрішніх справ України Леонід Тимченко зауважив, що з них 11 тисяч – це цивільні громадяни і 15 тисяч – військові. Таким чином, вимоги сьогодення ставлять перед працівниками правоохоронних органів нелегке завдання ідентифікації усіх, хто став жертвами російської агресії.

3 грудня 2015 року ДНК-лабораторію ДНДЕКЦ МВС України оснащено системою для геномного секвенування «Ion PGM». Застосування даного приладу дозволяло вирішувати проблему ідентифікації осіб, які загинули чи зникли безвісти в зоні проведення АТО / ООС. За допомогою секвенатор NID Ion PGM

system проводили аналіз деградованої і залишкової ДНК. За результатами проведеного аналізу встановлювали родинну спорідненість осіб, які зникли безвісті або загинули у зв'язку з бойовими діями на Сході України.

Проте, з початком нового етапу російсько-української війни – повномасштабним наступом, кількість артилерійських та ракетних обстрілів значно збільшилася, а території проведення активних бойових дій стала значно ширшою. Відповідно, кількість жертв, як серед військовослужбовців так і серед мирних жителів почала зростати, а отже з'явилася гостра необхідність в швидкому та достовірному встановленні кожного, хто загинув внаслідок російської агресії.

Вирішенням цієї проблеми, знову ж таки, стала молекулярно-генетична експертиза. Спочатку ідентифікація невідомих трупів проводилися лише класичним методом ДНК-аналізу. Проте з часом, існуючі лабораторні потужності перестали задовольняти потреби суспільства, оскільки обробка результатів потребувала тривалого часу, а саме дослідження могли проводити лише в лабораторних приміщеннях, що потребувало не лише значних часових витрат, а й витрат на закупівлю різного виду обладнання, витратних матеріалів, сервісного обслуговування тощо. Для прикладу, за словами керівника Головного слідчого управління Харківської обласної поліції Сергія Болінова, витяг та аналіз ДНК з 400 тіл, знайдених в братській могилі Ізюму, з використання системи ДНК-ідентифікація, яка існувала раніше, зайняв би до 5 років. [1]

Вирішити зазначену проблему допомогли іноземні партнери, які передали українським правоохоронцям новітні ДНК-лабораторії ANDE. Про це в травні 2022 року повідомила экс-заступниця міністра внутрішніх справ України Мері Акоюнн зазначивши, що американський уряд надав Україні першу мобільну лабораторію з системою експрес-аналізу ДНК – ANDE. Її одразу було передано до відділу криміналістичного забезпечення СУ ГУНП в м. Києві. [6]

З травня 2022 року в Україні почали використовувати мобільні лабораторії, які містять найновішу автоматичну систему ідентифікації особи – ANDE (США). Вони дозволяють проводити експрес-аналіз ДНК людини та отримувати

результат дослідження за 94 хвилини, що значно прискорює процес ідентифікації.

Проте, варто пам'ятати, що спеціального обладнання недостатньо для успішного ДНК-аналізу. Особи, що беруть безпосередню участь в процесі ідентифікації мають володіти спеціальними знаннями, а їх діяльність потребує обов'язкового нормативного регулювання.

За допомогою автоматичної системи ідентифікації особи ANDE з'явилася можливість аналізувати зразки біологічного матеріалу одразу на місці виявлення трупів або їх решток. Крім того, тепер готовий результат дослідження отримували через 94 хвилини після початку роботи мобільної лабораторії.

Таким чином, система «ANDE» – це лише три простих компоненти: ємність для забору зразка, картридж та автоматизований прилад, що мінімізують «людський фактор». Аналіз, побудова ДНК-профілю та інтерпретація результатів робляться автоматично в режимі реального часу, що запобігає довгим очікуванням на результати лабораторних досліджень. [8]

Загалом, станом на березень 2023 року, в Україні є 12 повнопрофільних лабораторій у кожній області, за допомогою яких слідчі Національної поліції України ідентифікували понад три тисячі тіл. З середини 2022 року неідентифікованими залишаються понад 2800 тіл загиблих серед яких є як цивільні так і військовослужбовці. Так, ДНК-лабораторії використовувалися під час надзвичайних подій в Кременчуці, Вінниці, під час падіння вертольота з керівництвом МВС у Броварах тощо. [7]

За даними сайту новин Zahid.net, на місці масового поховання в Лимані завершили ексгумацію. Працівники поліції виявили тіла 111 цивільних і 35 військових ЗСУ. Крім того, тіла українців ексгумували з одиничних могил. Загалом, станом на березень 2023 року на деокупованих територіях північної Донеччини ексгумовано 166 тіл, серед яких 5 – дитячі. Для ідентифікації близьких родичів просять звернутися до найближчого відділення поліції для відібрання біологічних зразків і проведення молекулярно генетичної експертизи. [2]

За даними іншого сайту новин зазначається, що в Україну повернули більше 400 тіл загиблих військових у межах обмінів. Більшість з них уже впізнані. Переважно – це загиблі на «Азовсталі». Родичі захисників чітко розуміли, що їх рідні могли там загинути і здавали ДНК, тому ідентифікувати загиблих вдається швидше. [5]

За словами директора Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС Сергія Кримчука, станом на березень 2023 року проведено близько 19 тисяч експертиз. Це 81% від призначених експертиз з кримінальних проваджень, пов'язаних з воєнними злочинами, із загибеллю солдатів ЗСУ. [7]

Під час безпосередньої комунікації зі співробітниками відділу техніко-криміналістичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України нами була отримана інформація, що станом на 08.11.2023 було проведено 5778 досліджень об'єктів біологічного походження з використанням приладу швидкісного встановлення ДНК-профілю «ANDE RPID DNA 6C».

Загальна кількість ДНК-профілів, які вдалося встановити з біологічних зразків наданих на дослідження становить 3067, з яких:

- 265 ДНК-профілів встановлені зі зразків відібраних у невідомих тіл, фрагментів тіл виявлених на місцях масових ракетних (артилерійських) обстрілів у таких містах як Кременчук, Вінниця, Харків, Умань, Київ, Краматорськ, Константиївка, Запоріжжя, Дніпро тощо.

- 37 ДНК-профілів встановлені зі зразків, відібраних з тіл, фрагментів тіл знайдених в місці масового поховання, виявленого в Ізюмській територіальній громаді Харківської області.

- 492 ДНК-профілі встановлені зі зразків, відібраних з тіл, фрагментів тіл, виявлених в місцях активних бойових дій, що надійшли до територіальних бюро судово-медичної експертизи.

- 560 ДНК-профілі встановлені зі зразків, відібраних у військовослужбовців, які залучалися до контрнаступу.

За результатами усіх молекулярно-генетичних експертиз, що проводилися на основі відібраних ДНК-профілів, вдалося з вірогідністю 99,9999999% ідентифікувати особу загиблого. Також використання автоматичної системи експрес-аналізу ДНК – ANDE дає змогу пришвидшити проведення порівняльного дослідження ДНК-профілів, що є важливими кроком до вдосконалення процесу ідентифікації загиблих та зниклих безвісти осіб.

Таким чином, завдяки молекулярно-генетичній експертизі рідні мають змогу попрощатися зі своїми близькими, які загинули на війні. Родичі осіб, які вважаються зниклими безвісти здають генетичний матеріал щоб пришвидшити процес молекулярно-генетичної експертизи та віднайти тіла своїх родичів. [3]

Література:

1. Геращенко Р. «Україна використовує нову ДНК-технологію для ідентифікації загиблих на фронті», Головна – UWN. URL: <https://uworld.news/news/ukraina-vykorystovuiu-novu-dnk-tekhnologiiu-dlia-1001470.html> (дата звернення: 03.03.2023).

2. Гринько О. «На місці найбільшого масового поховання в Лимані виявили 146 тіл.» Офіційний сайт новин - Zahid.net. URL: https://zaxid.net/na_mistsi_naybilshogo_masovogo_pohovannya_v_limani_viyavili_146_til_n1551508/amp (дата звернення: 20.10.2022).

3. Давидюк П.П., Пелешок І.І., Якимчук М.Ю. «Сучасний стан розвитку молекулярно-генетичної експертизи». Науковий вісник Ужгородського університету: серія: право, т.2, вип.75. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика». 2023. с. 171-176.

4. Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» від 09.07.2022 №2391-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text>.

5. Іванців А. «Пекло невідомості. Як в Україні шукають безвісти зниклих військових». Офіційни сайт новин – Суспільне Новини. URL: <https://suspilne.media/amp/260457-peklo-nevidomosti-ak-v-ukraini-sukaut-bezvisti-zniklih-vijskovih/> (дата звернення: 20.10.2022).

6. Понад 2000 неідентифікованих загиблих налічується в Україні. Головна – АрміяInform. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/11/10/ponad-2000-neidentyfikovanyh-zagyblyh-nalichuyetsya-v-ukrayini/> (дата звернення: 10.11.2023)

7. Прізова В. «У кожному обласному центрі є хоча б мобільна лабораторія: як проводять ДНК-експертизи під час війни». Головна – Суспільне Новини. URL: <https://suspilne.media/421146-u-kozhnomu-oblasnomu-centri-e-hoca-b-mobilna-laboratoriya-ak-provodat-dnk-ekspertizi-pid-cas-vijni/> (дата звернення: 22.03.2023)

8. Саковський А.А., Атаманчук В.М., Волошин О.Г. «Особливості встановлення загиблих осіб в умовах воєнного стану». Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: матер. міжвід. наук.-практ. конф. Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2022. С. 25-30.

**ПЕРЕВАГИ КОМПЛЕКСНИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ
ВИЗНАЧЕННІ ЗБИТКІВ ЗАВДАНИХ ПІДПРИЄМСТВАМ, УСТАНОВАМ
ТА ОРГАНІЗАЦІЯМ УСІХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ ВНАСЛІДОК
ЗНИЩЕННЯ ТА ПОШКОДЖЕННЯ ЇХ МАЙНА У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ
ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ**

Гавриш Галина Олександрівна

судовий експерт,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та
бухгалтерського обліку
Економіко-технологічного інституту
імені Роберта Ельворті,
м. Кропивницький, Україна
ORCID 0000-0001-7093-8772
galina.gavrysh@gmail.com

Хомутенко Денис Геннадійович

судовий експерт, оцінювач,
Всесвітньо Визнаний Оцінювач WAVO-WRV,
аспірант Харківського національного
автомобільно-дорожнього університету,
ТОВ «Науково-виробниче підприємство
УкрСпецБудЕкспертиза»,
ORCID 0000-0003-1226-3601
м. Кропивницький, Україна
denis.homutenko@gmail.com

У зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації наразі актуальними є судові експертизи щодо визначення збитків завданих внаслідок знищення та пошкодження майна.

В результаті збройної агресії Російської Федерації знищено або пошкоджено майно різного типу: нерухоме майно, машини, обладнання, транспортні засоби, товарно-матеріальні запаси та біологічні активи, єдині майнові комплекси підприємств, культурні цінності.

Визначення збитків завданих підприємствам внаслідок знищення або пошкодження майна різних типів відноситься до різних видів (підвидів) судових експертиз, та відповідно до компетенції судових експертів з різних спеціальностей.

В такому випадку може бути призначена як комплексна судова експертиза або ж як комплекс судових експертиз.

Комплексні судові експертизи проводяться декількома експертами, але, за умови наявності у одного експерта декількох експертних спеціальностей можуть виконуватися одним судовим експертом [8].

В разі якщо майно є власністю юридичної особи таке майно обліковується на балансі підприємства та підтверджується даними бухгалтерського обліку. Для обліку активів господарюючого суб'єкта Планом рахунків [7] передбачені рахунки бухгалтерського обліку класу 1 «Необоротні активи», класу 2 «Запаси» та класу 3 «Кошти, розрахунки та інші активи».

З аналізу експертної практики по зазначеним питанням встановлено, що систематично трапляються випадки обліку, в балансі суб'єкта господарювання, рухомого майна, яке в результаті подальшої господарської діяльності стало частиною іншого майна (наприклад нерухомого майна).

Відповідно до Міжнародних стандартів оцінки [2, с. 3] однією з основних передумов оцінки є визначення об'єкту оцінки. Зазначене поняття «визначення об'єкту оцінки» згідно з міжнародними стандартами, є більш широким, порівняно з поняттям «ідентифікація об'єкта оцінки та пов'язаних з ним прав» згідно з національним стандартом оцінки майна №1 [5], та враховує особливості майна, пов'язаних з ним прав та процесу формування вартості.

Міжнародними стандартами оцінки [2, с. 106] передбачається визначення ступеню зв'язку чи інтегрованості майна з іншим майном, в мірі якій це впливає на вартість. В тому числі визначення чи вважається рухоме майно компонентом нерухомого майна.

Наприклад обладнання необхідне для забезпечення експлуатації будівлі (електропостачання, водопостачання, водовідведення, газопостачання, опалення, вентиляція, кондиціонування та інше) або технологічного процесу (норійні вишки, конвеєри та інше), часто є інтегрованим в неї і після встановлення не може бути відокремлене від будівлі без зменшення її вартості. Ці елементи на ринку подібного майна відчужуються разом з нерухомим майном.

В міжнародній практиці оцінки таке майно відоме під назвою «FIXTURE», що означає будь-яке фізичне майно, яке постійно прикріплене (закріплене) до нерухомого майна [1].

Згідно з чинним законодавством України, нерухоме майно, на підставі ст. 188 Цивільного кодексу України [9] можна вважати складною річчю, а відповідно до ст. 187 ЦКУ [9] зазначені рухомі речі можна віднести до складових частин відповідної складної речі. В свою чергу, згідно з п. 2 ст. 188 ЦКУ [9] правочин, вчинений щодо складної речі, поширюється на всі її складові частини, якщо інше не встановлено договором. При аналізі договорів відчуження нерухомого майна встановлено, що зазвичай в них не зазначається особливих умов щодо окремого відчуження його складових частин.

В такому випадку при проведенні комплексу судових експертиз замість комплексної судової експертизи, судовий експерт не зможе виконати таку перевірку і зростає вірогідність подвійного врахування рухомого майна при розрахунку розміру завданих реальних збитків.

Тому вбачається за доцільне проводити саме комплексні судові експертизи, на вирішення яких ставити спільне (інтеграційне) завдання (питання) щодо визначення збитків завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації.

Для врахування зазначених особливостей проведення комплексних судових експертиз, з визначення розміру завданих підприємству реальних збитків, пропонується такий частковий алгоритм:

1. Аналіз судовим експертом економістом переліку майна, що перебуває на балансі суб'єкта господарювання та звірення його з даними щодо пошкодженого чи знищеного.

2. Визначення орієнтовного переліку спеціальностей за якими буде проводитись комплексна експертиза, та, за потреби вирішення питання залучення до проведення експертизи судових експертів з кваліфікацією за відповідними спеціальностями.

3. Аналіз всіма судовими експертами переліку майна та попереднє визначення об'єктів дослідження (оцінки збитків).

4. Складання клопотання про надання додаткових матеріалів та проведення обстеження об'єктів в натурі (на місцевості).

5. Обстеження об'єктів дослідження в натурі (на місцевості) та їх ідентифікація.

6. Остаточне визначення об'єктів дослідження (оцінки збитків), за узгодженням між усіма судовими експертами, які приймають участь у дослідженні.

7. Уточнення переліку експертних спеціальностей за якими проводитиметься дослідження, виходячи з уточненого переліку визначених об'єктів дослідження (оцінки збитків).

8. Проведення дослідження з визначення збитків завданих підприємствам, внаслідок знищення та пошкодження їх майна, судовими експертами різних спеціальностей.

9. Визначення загальних збитків нанесених підприємству внаслідок знищення та пошкодження його майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації судовим експертом економістом.

Висновки. Запропонований частковий алгоритм, проведення комплексних судових експертиз з визначення збитків завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, спрямований на досягнення мінімізації помилок судових експертів при визначенні об'єкту оцінки та в свою чергу підвищення точності визначення реальних збитків.

Література:

1. Fixture (property law) - Wikipedia. Wikipedia, the free encyclopedia. URL: [https://en.m.wikipedia.org/wiki/Fixture_\(property_law\)](https://en.m.wikipedia.org/wiki/Fixture_(property_law)) (дата звернення: 27.02.2024).

2. Міжнародні стандарти оцінки. Чинні з 31.01.2022, /Пер. з англ. УТО. Київ: Аванпост-Прим, 2022. 164 с.

3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ М-ва юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 : станом на 27 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 27.02.2024).

4. Про затвердження Методики визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності: Наказ Всі міжнар. док. від 18.10.2022 р. № 3904/1223. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1522-22#Text> (дата звернення: 27.02.2024).

5. Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав»: Постанова Каб. Міністрів України від 10.09.2003 р. № 1440: станом на 11 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-п#Text> (дата звернення: 27.02.2024).

6. Про затвердження Національного стандарту № 2 «Оцінка нерухомого майна»: Постанова Каб. Міністрів України від 28.10.2004 р. № 1442: станом на 15 квіт. 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1442-2004-п#Text> (дата звернення: 27.02.2024).

7. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування: Наказ М-ва фінансів України від 30.11.1999 р. № 291: станом на 29 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#Text> (дата звернення: 27.02.2024).

8. Хомутенко Д., Гавриш Г. Реформування комплексних призначень експертиз у частині врегулювання питань їх проведення одним експертом. Місце недержавної судової експертизи у забезпеченні судочинства України : матеріали

Всеукр. науково-практ. конф.-дискусії, м. Київ, 19 жовт. 2020 р. Київ, 2020. С. 88–92.

9. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 30 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 27.02.2024).

ДОКУМЕНТУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ: МЕДИЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ

Ергард Наталія Миколаївна,
кандидат медичних наук, доцент, юрист
доцент кафедри судової медицини та
медичного права НМУ імені О.О. Богомольця
ORCID 0000-0002-6002-0463
м. Київ, Україна
ergard2017@ukr.net

Повномасштабна війна, яка наразі триває в Україні з 24 лютого 2022 року, призвела до масового травмування та загибелі як військових, так і цивільних осіб. Збільшення випадків травмування призводить до перевантаження закладів охорони здоров'я, зменшує час на індивідуальний огляд кожної потерпілої особи, впливає на якість фіксації тілесних ушкоджень. Неповний опис тілесних ушкоджень призводить до втрати важливої інформації щодо часу отримання ушкоджень, неможливості підтвердження фактів вчинених воєнних злочинів проти українського народу [4, 6].

Тому важливо акцентувати увагу на порядку опису ушкоджень та їх морфологічних особливостях. Це допоможе підтвердити характер, механізм та давність ушкоджень та надати обґрунтовано-підтверджені відповіді на питання органів досудового розслідування та суду [4-6].

До прийомів фіксації тілесних ушкоджень під час судово-медичної експертизи потерпілої особи, які можна використовувати для більшої наочності, відносяться фотографування та відеозапис. Це дозволяє фіксувати, зберігати та подавати до суду наочну доказову інформацію [1, 2, 5].

Варто зазначити, що починаючи з 26 червня 1987 року набрала чинності Конвенція проти катувань та інших жорстоких видів поводження і покарання, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй. 9 серпня 1999 року Верховному комісаріату ООН по правам людини було представлено «Стамбульський протокол», як керівництво з ефективного розслідування і документування катувань та інших жорстких видів поводження і покарання, які принижують гідність людини [3-5, 7].

Необхідно зауважити, що в Україні передбачена кримінальна відповідальність за катування, що регламентовано статтею 127 ККУ. Встановлення самого факту катування входить до компетенції органів досудового розслідування [8].

Важливу роль у фіксації тілесних ушкоджень відіграє і судово-медичний експерт, однак, він не встановлює факт катування. Його завданням є встановлення наявності та характеру тілесних ушкоджень, їх локалізації, давності заподіяння кожного ушкодження, знаряддя, яким могли бути нанесені тілесні ушкодження, а також ступеню їх тяжкості [1, 2, 4, 5].

Проте варто зупинитись на проблемних питаннях, які виникають під час фіксування тілесних ушкоджень за медичною документацією. Адже, за неможливості освідування потерпілого, експертизу дозволено проводити за медичною документацією за наявності оригінальних документів, які містять повну інформацію про характер ушкодження, клінічний перебіг та інші вичерпні дані [4, 5, 9].

Однією з головних помилок, яких припускаються при оформленні медичної документації лікарі є неповний опис тілесних ушкоджень, а саме: відсутність опису кольору синців, який вказує на давність заподіяння ушкодження; неправильно вказана локалізація ушкодження та його характер; суперечливий опис стану хворого тощо [4, 5, 9].

Часто у «Медичній карті стаціонарного хворого» у розділі «Локальний статус» можна побачити такий опис як «...забійно-рвані рани...» без опису форми, країв, кінців та дна рани. За недостатнім морфологічним описом рани судово-медичний експерт не зможе надати об'єктивну відповідь на питання щодо встановлення характеру (удар, тертя, стиснення тощо) та механізму (дія тупого чи гострого предмета) заподіяних ран. Крім того, за вказаним вище описом навіть не зрозуміло локалізацію ран, лише вказано їх розміри [4].

Були випадки, коли в «Медичній карті стаціонарного хворого» у локальному статусі містилась така інформація: «Рана тім'яної ділянки голови, довжиною 5 см, дно м'які тканини.» Із опису зрозуміла лише інформація про

локалізацію та дно ран, однак відсутні відомості щодо їх морфологічних особливостей. Тому, в цьому випадку судово-медичний експерт не зможе дати відповідь щодо характеру та механізму ран [4].

Ще один наочний приклад із судово-медичної практики: за даними медичної документації встановлено, що: «Status localis: При огляді на рівні с/3 – н/3 лівої гомілки візуалізується рвана рана по передній поверхні 5×3 см. Краї рани рвані, в рані кісткові уламки великогомілкової кістки. По латеральній поверхні лівої гомілки рвані рани 3×2 см, в рані уламки малогомілкової кістки. Рухи в лівому колінному та гомілкових суглобах збережені... Діагноз: Відкритий перелом обох кісток с/3-н/3 лівої гомілки. Забій м'яких тканин ділянки лівого плеча» [4].

Варто звернути увагу на те, що «Забій м'яких тканин ділянки лівого плеча», який не підтверджений об'єктивними даними (наявність об'єктивного опису будь-яких ушкоджень в його ділянці) у відповідності до п. 4.6 «Правил судово-медичного визначення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень», затверджених наказом № 6 МОЗ України від 17 січня 1995 року, судово-медичній оцінці не підлягає [4, 9].

Дуже часто в медичній документації лікарі описують синці у такий спосіб: «гематоми обличчя», «синці правого та лівого ока» тощо. Однак, не вказують при описуванні ані форми, ані розмірів, ані кольору синців. Відсутність опису кольору синців не дозволяє експерту об'єктивно підтвердити давність їх заподіяння [4].

Отже, необхідно зауважити, що неповноцінна інформація щодо опису тілесних ушкоджень в медичній документації призводить до того, що судово-медичний експерт не в змозі надати вичерпну відповідь на питання, які йому поставили органи досудового розслідування [4].

Зрозуміло, що через масове травмування людей не завжди є можливість вчасно зафіксувати отримані тілесні ушкодження. І тому, маємо випадки, коли частина ушкоджень зникла внаслідок регенеративних процесів.

Висновки. Отже, повноцінна інформація щодо характеру та локалізації тілесних ушкоджень, зафіксована як лікарями в медичній документації, так і судово-медичними експертами у «Висновку експерта» є запорукою підтвердження їх отримання під час судового процесу, пов'язаного із захистом прав людини в умовах бойових дій [4, 5].

Література:

1. Білоусов Ю.Л., Блага А.Б., Захаров Є.Ю., Кобзін Д.О. [та ін.] Застосування Конвенції про захист прав людини і основних свобод та практики Європейського Суду з прав людини в діяльності органів внутрішніх справ України. 2008. 320 с.

2. Біленчук П. Д., Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Скільська Л. Д. Документування результатів слідчої дії: методи фіксації доказової інформації. Монографія. ННПСК КНУВС. 2009. 96 с.

3. Виявлення тілесних ушкоджень, характерних для катувань, та шляхи їх документальної фіксації у форматі «Стамбульського протоколу»: навчальний посібник / С.В. Козлов, В.В. Войченко, В.Д. Мішалов, О.Ю. Петрошак, В.В. Хижняк, В.В. В'юн, А.О. Моргун. Київ, 2021. 102 с.

4. Ергард Н.М., Кобилянський О.Л., Мусієнко А.В., Петрошак О.Ю. Фіксація тілесних ушкоджень в закладах охорони здоров'я та особливості їх документування у форматі «Стамбульського протоколу»: Навчальний посібник. К.: Видавництво Руслана Халікова, 2023. 54 с.

5. Ергард Н.М., Кобилянський О.Л. Проблемні питання судово-медичної експертизи катувань в умовах війни // Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 липня 2022 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. С. 307-310

6. Ергард Н.М., Кубаля С.М., Ситник Ю.В., Богдаш В.В., Селін В.С. Актуальні питання проведення судово-медичної експертизи під час воєнного

стану // Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Chicago, USA. 2022 (18.05-20.05.2022). Pp. 104-109 URL: <https://sci-conf.com.ua/xii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-odern-directions-of-scientific-research-development-18-20-maya-2022-goda-chikago-ssha-arhiv/>

7. «Стамбульський протокол. Посібник з ефективного розслідування та документування тортур та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих переваг видів поводження та покарання». URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/training8Rev1.pdf>

8. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 2341-111. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

9. Наказ МОЗ України «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України» від 17 січня 1995 року № 6.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТРУПІВ ПІСЛЯ ПОЖЕЖІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Ергард Наталія Миколаївна

кандидат медичних наук, доцент
доцент кафедри судової медицини та
медичного права Національного медичного
університету імені О.О. Богомольця, юрист
ORCID 0000-0002-6002-0463

м. Київ, Україна
ergard2017@ukr.net,

Поліщук Дар'я Олександрівна

студентка Юридичного факультету
Національного авіаційного університету
ORCID 0009-0007-2940-6978

м. Київ, Україна
polishchukdaria@ukr.net

У зв'язку із повномасштабним воєнізованим вторгненням Російської Федерації на територію України Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 2102-ІХ від 24 лютого 2022 року по всій території України було запроваджено правовий режим воєнного стану [1]. Постійна небезпека у вигляді повітряної тривоги через масовані ракетні атаки з боку агресора спричиняють великі втрати з боку цивільного населення. Частіше за все ракети та безпілотні літальні апарати (або їх уламки) попадають у цивільну інфраструктуру (житлові масиви, приватні будинки тощо) та спричиняють пожежу, внаслідок якої гинуть люди. Будь-який воєнний злочин з боку агресора фіксується та розпочинається досудове розслідування за фактом порушення законів та звичаїв війни відповідно до ч. 2 ст. 438 Кримінального кодексу України (далі КК України) за процесуального керівництва Офісу Генерального прокурора [2].

Під час ліквідації завалів та усунення наслідків пожежі, спричинених ракетним авіа ударом підрозділи Державної служби України з надзвичайних ситуацій разом із органами Національної поліції та прокуратури дістають тіла загиблих та надають першу медичну допомогу пораненим. Однак, деякі тіла

загиблих людей знайти або ідентифікувати не вдається можливим, з причин прямого попадання людини в осередок займання пожежі. Наприклад, внаслідок ворожого авіа удару по Харківщині 09 лютого 2024 року загинули прокурор Вовчанського відділу Чугуївської окружної прокуратури разом із чоловіком та трьома дітьми. Сім'я перебувала у будинку під час повітряної тривоги та внаслідок ураження ворожою авіацією опинилася заручниками вогню. За процесуального керівництва Харківської обласної прокуратури розпочато досудове розслідування за фактом порушення законів та звичаїв війни, поєданого з умисним вбивством (ч. 2 ст. 438 КК України) [3].

Кримінальним процесуальним законодавством встановлено процесуальний порядок огляду місця події та огляду трупа. Відповідно до норм ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК) огляд місця події – це слідча (розшукова) дія, мета якої полягає у виявленні, фіксації та подальшому вивченні слідчим, прокурором відомостей, які пов'язані із вчиненням кримінальним правопорушенням. Положення ст. 238 КПК встановлюють, що зовнішній огляд трупа на місці події проводить слідчий або прокурор за обов'язковою участю судово-медичного експерта. У разі якщо неможливо залучити судово-медичного експерта, то огляд трупа проводить лікар, але лікар бере участь в огляді трупа не як судово-медичний експерт, а як фахівець у галузі судової медицини. Надалі тіло направляють до бюро судово-медичної експертизи для подальшого проведення дослідження та встановлення причин смерті [4]. Метою проведення судово-медичної експертизи є встановлення особи потерпілого, виявлення способу, причин та часу смерті особи, допустиме знаряддя вбивства, а також за наявності певних ознак на тілі – визначення обставин, які можуть стати доказовою базою під час проведення досудового розслідування.

Проблемним питанням проведення судово-медичної експертизи в умовах правового режиму воєнного стану є ідентифікація трупа на місці пожежі, яка виникла після ворожого авіа удару. Для проведення даного виду специфічних слідчих (розшукових) дій на місці пожежі залучаються спеціалісти служби

пожежної безпеки. Під час огляду трупа у судово-медичного експерта (лікаря) на місці згарища виникають складнощі із збиранням останків трупа. Витягуючи труп з під завалів йому завдаються додаткові ушкодження, у деяких випадках спеціалісти вдаються до посмертної ампутації, тобто тіло розчленовують та дістають по фрагментах кінцівок. Враховуючи специфіку умов роботи, то в подальшому ідентифікація положення тіла людини, в якій вона перебувала на момент ураження, наявність одягу чи конкретних ознак на тілі, які б могли стати фактором упізнання тіла, не вдається можливим. Дія високої температури на тіло людини призводить до деформації його положення. Таким чином, тіло потерпілої особи набуває пози «воїна», що свідчить про різке випаровування та зсідання білків. При проведенні судово-медичної експертизи таке анатомічне положення трупа унеможливує його комплексне дослідження, адже таке «теплове задубіння» виникає внаслідок ущільнення і укорочення скелетних і гладких м'язів. Як правило, тіло приймає таке положення при отриманні опіків четвертого ступеня, які характеризуються обуглюванням шкіри та підшкірної жирової тканини, м'язів і навіть кісток. Варто зазначити, що опіки на місці пожежі рідко стають причинами смерті. Смерть у таких випадках настає від больового шоку, що спричинили масивні опіки, у разі якщо людина перебуває в середині полум'я. В іншому випадку людина може отруїтися окисом вуглецю або продуктами горіння синтетичних матеріалів. При огляді трупа на місці пожежі також потрібно брати до уваги той факт, що синтетичний одяг може викликати додаткові опіки. При проведенні судово-медичної експертизи необхідно звернути увагу на волосся та шкіру потерпілого, адже волоссяний покрив при обгорянні набуває рудого кольору і приймає колбоподібну форму. Зокрема, напрямок смуги опіку виявленні на тілі потерпілого дають можливість з'ясувати характер діючого фактору та позу, в якій труп перебував на момент горіння. Наявності трупних плям яскраво-рожевого кольору на неуражених ділянках шкіри свідчить про те, що людина потрапила у вогонь прижиттєво і причиною смерті стало вдихання окису вуглецю [5, с. 44-46].

Висновки. Враховуючи специфіку проведення судово-медичного дослідження трупа, виявленого на місці згарища та кількість загиблих, яка кожен день збільшується внаслідок здійснення масованих артилерійських та авіа ударів з боку ворога, то бюро судово-медичних експертиз має проблемні аспекти щодо реалізації своєї діяльності в даних умовах. Через відсутність законодавчого регламенту регулювання діяльності судово-медичних установ в умовах дії воєнного стану та, безпосередньо, відсутність кадрового складу фахівців у цій галузі, проведення дослідження у необхідному об'ємі тільки силами співробітників є неможливим. Відсутність належної апаратури та інструментарію щодо ідентифікації трупів після пожежі, також ставлять експертів та роботу спеціалізованих установ на паузу, тим самим піднімають завантаженість місць та роботи судово-медичних експертів.

Література

1. Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України № 2102-IX від 24 лютого 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
2. Кримінальний кодекс України: від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/vnaslidok-rosiiskoyi-ataki-bpla-po-xarkovu-zaginulo-7-lyudei-sered-nix-troje-ditei-rozpocato-provazdzenya>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2231>
5. Судова медицина та психіатрія: навч. посіб. / В.В. Кікінчук та ін. Харків, 2019. 184 с.

ОФОРМЛЕННЯ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Кобилянський Олег Леонідович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доктор філософії, доцент кафедри
цивільного та кримінального права
Державного університету
інфраструктури та технологій
ORCID 0000-0002-1842-1810
м. Київ, Україна
pronter@ukr.net

Висновок експерта, оформлений за результатами проведеного дослідження особою, яка має спеціальні знання, має важливе значення при встановленні обставин справи та інших подій. У зв'язку з цим нормативні правові акти, що регламентують експертну діяльність, прописують чітку та єдину для всіх експертних установ структуру Висновка експерта.

Разом з тим, багато висновків експертів містять різні за своєю природою та значущістю недоліки, що дають підстави для негативної оцінки всього проведеного дослідження, у тому числі бездоганного з позиції експертної методики.

Аналіз та оцінка таких недоліків, наприклад, неправильно обрана експертна методика, зазначена у висновку експерта, може спричинити цілком закономірне визнання на будь-якому етапі досудового розслідування або судового розгляду експертної помилки. Невірна методика може бути обрана експертом свідомо, або через неухважність – з використаного шаблону попереднього висновку, оформленого, у тому числі цим самим експертом, або прикладу, викладеного у спеціальній літературі.

Пропоновані багатьма науковцями шаблони, зразки висновків, без критичного до них ставлення під час проведення конкретної експертизи лише посилюють проблему. Загалом позитивно оцінюючи напрацювання авторів таких прикладів, варто зазначити, що процес оформлення висновку експерта, як і будь-якого іншого документа, має переважно суб'єктивний характер,

починаючи з інтерпретації та оцінки ознак досліджуваного об'єкта, закінчуючи формулюванням висновків. Не варто забувати і про те, що експертні методики постійно вдосконалюються, оновлюються і можуть не відповідати вказаним у зразках.

На наш погляд необхідно формулювати та прищеплювати у процесі навчання, підвищення кваліфікації, практичної діяльності кожному експерту загальні правила (принципи) оформлення висновку експерта, які зазначені в наказах Міністерства юстиції та внутрішніх справ [1, 2].

Принципи, як основоположні засади, характерні для будь-якої діяльності, формуються із зародження цієї діяльності і перебувають у постійному розвитку, удосконаленні. Не виняток і судово-експертна діяльність.

Принципами державної судово-експертної діяльності відповідно до ст. 3 Закону України «Про судову експертизу» є: «...законність, незалежність, об'єктивність і повнота дослідження» [3].

Висновок експерта є результатом окремого акту судово-експертної діяльності, тому на нього також, в тій чи іншій мірі, мають поширюватися зазначені вище принципи.

Відносно конкретного висновку експерта, на наш погляд, варто додати принцип єдності, логічного зв'язку та несуперечності структурних елементів висновку, використання спеціальної термінології, яка, по суті, враховуючи єдину структуру висновку, повинна бути одним із головних, поряд з методами та засобами експертної методики.

Принцип своєчасності означає, що об'єкти, надані на експертизу, повинні бути якнайшвидше досліджені. Це пов'язано не лише з термінами розслідування, але, як правило, з особливостями деяких об'єктів. Деякі з них піддається істотній зміні під впливом зовнішнього середовища. Несвоєчасне проведення дослідження може призвести до ситуації, коли у наданих об'єктах відбуваються незворотні зміни: вони повністю або частково видозмінюються або втрачають свої важливі якості. З цього принципу випливають вимоги та рекомендації під час проведення дослідження.

Однією з вимог є обов'язкова фіксація з дотриманням усіх правил судової фотографії матеріалів експертизи одразу після їх отримання експертом. При роботі з об'єктами, що зазнають швидкої зміни, це є важливою умовою подальшого перебігу дослідження, отримання достовірних та обґрунтованих висновків, що створює можливості у необхідних випадках проведення додаткової або повторної судової експертизи, у тому числі з використанням зображень таких об'єктів. При цьому ілюстративні матеріали повинні бути складовою висновку експерта! Ця вимога докладно висвітлена в Наказі МВС від 17.07.2017 № 591 «Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України» (далі – Наказ 1) [2]. В ньому зазначається про «...необхідність ілюстрування упакування, об'єктів дослідження, виявлених ознак, перебігу та результатів проведеного експерименту, результатів порівняльного дослідження». А також про те, що «...на стадії оформлення результатів проведеного експертного дослідження судовим експертом: складається висновок експерта або експертного дослідження відповідно до встановленої форми і виготовляється ілюстративний матеріал, який додається до складеного висновку (додатки до висновку)».

Ця вимога дає можливість наочно спостерігати увесь перебіг і результати експертного дослідження та виключити підміну об'єкта дослідження чи невірно описати ознаки (наприклад, забарвлення слідів тілесних ушкоджень на тілі загиблої особи), що може бути використано недобросовісним експертом для надання висновку з результатом, вигідним певній стороні по справі.

На нашу думку, до цих положень Наказу 1 варто додати ще вимогу надавати ініціатором призначення судової експертизи ілюстрації об'єкта експертного дослідження, отримані в процесі проведення огляду місця події. Ця вимога ґрунтується на тому, що об'єкт дослідження, з моменту його виявлення і до початку експертного дослідження міг, в залежності від різних обставин і факторів, піддаватися видозміні, яка, в свою чергу, призвела до неможливості проведення дослідження об'єкта в тому стані, в якому його було надано на

експертизу. Така редакція Наказу 1 виключила б ще одну корупційну складову, а саме – не дала можливості певним сторонам кримінального процесу створювати умови, за яких виключити можливість проведення експертного дослідження через умисне пошкодження чи доведення об'єкта дослідження до стану, при якому проведення такого дослідження стає неможливим.

Інша ситуація спостерігається у Наказі Міністерства юстиції від 08.10.98 № 53/5 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» (далі – Наказ 2) [1]. Тут зазначається, що «...якщо до висновку експерта додаються фототаблиці, креслення, схеми, діаграми тощо, вони також підписуються експертом (експертами); підписи засвідчуються відбитком печатки експертної установи». Тобто, на відміну від Наказу 1, в Наказі 2 відсутній прямий припис використовувати ілюстративний матеріал, який би відображав перебіг та результати проведеного дослідження, що, в свою чергу, створює передумови для корупційних дій.

Проте, в Наказі 2 наявне положення, якого бракує в Наказі 1, а саме те, що «...якщо в матеріалах справи є дані про особливості виявлення, вилучення, зберігання об'єкта дослідження або про інші обставини, що могли вплинути на його властивості та ознаки, про них слід зазначити в документі про призначення експертизи (залучення експерта) та надіслати засвідчені належним чином копії протоколів процесуальних дій в експертну установу (експертів)». Це положення Наказу 2 мінімізує корупційну складову в аспекті доведення об'єкта дослідження до стану, що унеможливило проведення щодо нього експертизи та полегшує експерту роботу, дає можливість правильно зрозуміти обставини справи, що мають відношення до об'єкта дослідження.

В Наказі 1 зазначається, що «...у дослідницькій частині висновку експерта вказується наявність ознак, що характеризують зміну стану об'єктів дослідження (чи піддавалися об'єкти видозмінам під час вилучення, транспортування до місця зберігання, змінам від тривалого зберігання та впливу навколишнього

середовища, видозмінам під час проведення досліджень)». Проте, для того, щоб у висновку експерта вказати на всі ці видозміни (крім останньої) – необхідно володіти інформацією про вигляд та стан об'єктів дослідження на момент їх виявлення та вилучення, умови їх транспортування та зберігання.

Вимоги об'єктивності, повноти та всебічності експертного дослідження складають єдиний принцип. Цей принцип означає, що будь-яке експертне дослідження має ґрунтуватися на об'єктивних ознаках і властивостях об'єктів експертизи. Ці характеристики, як і зв'язки між ними, експерт має встановити, керуючись розробленою методикою, оцінити і прийняти обґрунтоване рішення – сформулювати висновки.

Принциповим положенням є те, що об'єктом дослідження, як правило, є предмет матеріального світу чи його відображення. Предмет має певні, неповторні у своїй сукупності ознаки, що відрізняють його від інших предметів. Разом з тим, за певними ознаками кожен предмет можна віднести до конкретної групи. Основними завданнями деяких експертиз є встановлення як сутності досліджуваного предмета, так і його відношення до певної групи. При проведенні експертизи необхідно чітко розмежовувати ці положення, не підмінюючи одне одним.

У результаті роздільного дослідження кожного з наданих об'єктів встановлюються основні властивості об'єкта, виявляються ознаки, виходячи з оцінки яких вирішується певне завдання.

В процесі порівняльного дослідження позначаються збіг і розбіжність загальних й окремих ознак. Якщо встановлено ознаки, що збігаються, та ознаки, що різняться, судовий експерт описує їх, пояснюючи причини утворення та значення таких ознак для формування висновку. Якщо наявні тільки ознаки, що збігаються, чи ознаки, що різняться, то судовий експерт позначає тільки їх. Спочатку описують загальні ознаки, що збігаються, або ознаки, що різняться, а потім – окремі.

Не менш важливим питанням оформлення висновку експерта є посилання на джерела (методики, інші науково-методичні та інформаційні джерела), що

використовувалися під час проведення дослідження. Порядкові номери в переліку є посиланнями в тексті (номерні посилання). Також у Висновку зазначаються засоби виміральної техніки та допоміжне обладнання, прилади, науково-технічні засоби, які використовувалися під час проведення дослідження.

У висновках відповіді на запитання, поставлені судовому експерту для вирішення, викладаються в тій послідовності, у якій ці запитання наведено у вступній частині висновку експерта (експертного дослідження).

На кожне з поставлених запитань має бути надано відповідь по суті або зазначено, з яких причин запитання не вирішувалося чи його неможливо вирішити.

Формулювання відповідей повинні бути стислими, але зрозумілими, повними, конкретними, такими, що не допускають двозначних тлумачень.

Якщо під час проведення експертизи або експертного дослідження експерт виявить факти або відомості, які мають значення для кримінального провадження, адміністративної, цивільної, господарської справи і з приводу яких йому не ставилися запитання, експерт має право зазначити про них у своєму висновку.

Висновок експерта не повинен бути завантажений зайвою інформацією, що не відноситься до предмета експертизи, дублюванням однієї і тієї самої інформації. У зв'язку з цим доцільно поєднувати, групувати об'єкти, використовувати табличне подання даних.

Висновки

Отже, проведений аналіз нормативних документів, що регламентують порядок проведення судових експертиз та оформлення висновків експерта свідчить про наявність у них певних неточностей, суперечностей та умов для корупційних дій, що потребує проведення наукових досліджень з метою подальшого їх вдосконалення.

Література:

1. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: затв. Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 17.07.2017 № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text>

2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: затв. Наказом Міністерства юстиції від 08.10.98 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

3. Про судову експертизу: Закон України від від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/sp:dark?dark=0#Text>

ОСОБЛИВОСТІ ВІДБРАННЯ ДНК-МАТЕРІАЛУ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Котляренко Лідія Теодорівна

д.б.н., професор

Національний університет оборони України

ORCID 0000-0001-5237-8564

м. Київ, Україна

lida_oleg@ukr.net

Жеребак Віктор Степанович

завідувач сектору обліку генетичних ознак

людини,

Закарпатський НДЕКЦ МВС

ORCID 0000-0002-9029-4799

м. Ужгород, Україна

viktor-zherebak@ukr.net

Виклюк Марія Романівна

слухач

Українська військово-медична академія

м. Київ, Україна

petrushka.meri@ukr.net

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, додатково актуалізувала комплекс питань, які пов'язані із пошуком і встановленням осіб, зниклих безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними (бойовими) діями, вилученням тіл (останків) як військовослужбовців, так і цивільних осіб. Коло цих питань достатньо велике – від ідентифікації тіл (останків) померлих (загиблих) осіб до виплат одноразової грошової допомоги членам сімей загиблих у встановленому порядку.

Слід нагадати, що станом на початок збройного конфлікту у 2014 році в Міністерстві оборони України та Генеральному штабі Збройних Сил України не було ні профільних фахівців-пошуковців, ні спеціалізованого підрозділу, ні експертно-медичної служби, які б сприяли ідентифікації невідомих тіл чи зниклих безвісти військовослужбовців. Тому керівництво Збройних Сил України (далі – ЗСУ) були змушені звертатися по допомогу до організацій, які мали у цій сфері досвід, зокрема, Делегації Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні. Бюро Центрального агентства Міжнародного Комітету Червоного

Хреста з розшуку для міжнародного збройного конфлікту в Україні допомагає знайти зниклих безвісти, зокрема, як військових, так і цивільних осіб, живих і загиблих, позбавлених волі, що потрапили до рук противника [1].

Наприкінці вересня 2015 року було створено відділ пошукової роботи і паралельно працював Гуманітарний проєкт «Евакуація-200», який займався пошуком та евакуацією тіл військовослужбовців. У 2022 році за завданням Головнокомандувача Збройних Сил України у підрозділах цивільно-військового співробітництва, які беруть участь у здійсненні транспортування тіл полеглих захисників України, здійснено реформування вище вказаного проєкту в Гуманітарний проєкт «На щиті» [2].

В умовах, пов'язаних із введенням в Україні воєнного стану, суттєво активізувалась законотворча діяльність. Неординарною спробою розпочати реальне вирішення питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, з їх обліком, розшуком та соціальним захистом таких осіб та їх родичів стало прийняття 14 квітня 2022 року Верховною Радою України Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про правовий статус осіб, зниклих безвісти” та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних із набуттям статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин” (№ 2191-IX). Слід відзначити, що ініціатором і розробником проєкту цього закону був Кабінет Міністрів України.

Наступним позитивним кроком Верховної Ради України стало прийняття Закону України “Про державну реєстрацію геномної інформації людини” (далі – Закон України) від 9 липня 2022 року № 2391-IX. (далі – Закон України), який був підготовлений Комітетом з питань правоохоронної діяльності разом із спеціалістами МВС, СБУ, МОУ та експертами-криміналістами. Тепер цим Законом України передбачено проведення обов'язкової та добровільної державної реєстрації геномної інформації. А саме нормами статті 8 Закону України передбачається, що у період введення воєнного стану відбір біологічного матеріалу з метою, визначеною пунктом 2 (розшук осіб, зниклих безвісти) і пунктом 3 (ідентифікація невпізнаних трупів людей, їх останків та

частин тіла людини) частини першої статті 4 цього Закону України, здійснюється в обов'язковому порядку у військовослужбовців, поліцейських, осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту, а також членів добровольчих формувань територіальних громад [3, 4].

Для забезпечення належного обліку та зберігання геномної інформації військовослужбовців Міністерство оборони України визначило Порядок відбору біологічного матеріалу у військовослужбовців та його зберігання (наказ МОУ №438 від 28.07.2023 р.) [5]. Цей Порядок відбору біологічного матеріалу у військовослужбовців та його зберігання (далі Порядок) визначає такий механізм та строки відбору біологічного матеріалу у військовослужбовців ЗСУ та Державної спеціальної служби транспорту: в обов'язковому порядку в разі введення правового режиму воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях; утім, не під час воєнного стану відбір буде здійснюється на підставі заяви про відбір біологічного матеріалу та письмової згоди на обробку персональних даних, які вкладаються разом з упаковкою, в яку поміщений біологічний матеріал, до паперового конверта. Відбір біологічного матеріалу, його зберігання здійснюються в межах бюджетних асигнувань, передбачених для Міністерства оборони України на відповідний рік, та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством України.

Згідно з цим Порядком відбір біологічного матеріалу у військовослужбовців під час дії воєнного стану здійснюється у строки, визначені частиною другою статті 21 Закону України “Про державну реєстрацію геномної інформації людини”, а саме протягом двох місяців з дня набрання чинності відповідними нормативно-правовими актами. Якщо ж наявні об'єктивні обставини, що унеможливають здійснення відбору біологічного матеріалу у встановлений строк, такий відбір здійснюється за першої можливості.

Засоби (системи) для відбору біологічних зразків мають відповідати національному стандарту ДСТУ ISO 18385:2019 “Мінімізація ризику забруднення продукції, використаної для збирання, зберігання, аналізування біологічного матеріалу в криміналістичних цілях, ДНК людини”, затвердженому

наказом державного підприємства “Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості” від 13 серпня 2019 року № 251. Упаковка біологічного матеріалу повинна забезпечувати його збереження та захист від несанкціонованого доступу. Строк зберігання відібраного біологічного матеріалу не повинен перевищувати строк зберігання, який встановлений виробником засобів (систем) для відбору біологічних зразків. Як біологічний матеріал використовується зразок букального епітелію людини, який проводиться нетравмуючим неінвазивним методом. Відбір біологічного матеріалу проводиться військовослужбовцями самостійно у присутності уповноваженої особи (визначаються командирами (начальниками) військових частин (установ, закладів)).

Уповноважені особи, на яких покладається здійснення відбору біологічного матеріалу, здійснюють:

- видачу військовослужбовцям необхідних витратних матеріалів (засіб (система) для відбору біологічного матеріалу, паперовий конверт для пакування відібраного біологічного матеріалу, шаблон реєстраційної картки);
- надання методичної допомоги військовослужбовцям при здійсненні відбору біологічного матеріалу;
- облік відібраного біологічного матеріалу;
- зберігання облікованого відібраного біологічного матеріалу.

Порядком також передбачено, що після закінчення строку зберігання відібраного біологічного матеріалу за необхідності організовується повторний відбір його у військовослужбовця, а у разі звільнення зі служби військовослужбовців біологічний матеріал повертається цим особам, про що зазначається в журналі обліку.

Відібраний у військовослужбовців біологічний матеріал використовується для встановлення геномної інформації виключно в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, у разі необхідності розшуку осіб, зниклих безвісти, або ідентифікації невідомих трупів людей, їх останків та частин тіла людини. Необхідно зауважити, що лише за наявності

підстав для ідентифікації облікований біологічний матеріал військовослужбовця підлягає вилученню для проведення молекулярно-генетичної експертизи.

Висновки. Враховуючи масові порушення прав людини з якими Україна стикнулася зі збройною агресією російської федерації проти України, прийняті Закони України “Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин” та “Про державну реєстрацію геномної інформації людини” мають позитивний вплив на ефективність розслідування воєнних злочинів, пошуку осіб зниклих безвісти за особливих обставин та ідентифікації невпізнаних тіл (останків) загиблих осіб.

Затверджений Порядок відбору біологічного матеріалу у військовослужбовців та його зберігання сприяє забезпеченню належного обліку та зберігання геномної інформації військовослужбовців Збройних Сил України, що дозволяє здійснювати ідентифікацію особи за облікованим відібраним у них біологічним матеріалом, а не за пошуком рідних чи родичів та відібрання у них біологічного матеріалу для проведення експертиз. Та чимало загиблих військовослужбовців не мають близьких родичів (батьків, дітей), з огляду на це, ідентифікувати їх практично було неможливо. Тому застосування обов’язкового відбору біологічного матеріалу у військовослужбовців під час дії воєнного стану є виправданим і дозволяє, у разі необхідності, проводити молекулярно-генетичну експертизу загиблих осіб, а отже членам їх сімей отримати тіло загиблого захисника для поховання.

Література:

1. Як подати запит до МКЧХ про розшук родича: надаємо відповіді родинам. URL: <https://blogs.icrc.org/ua/2022/06/14/poshuk-znykli-bezvisty-chervoniy-hrest-2022>.
2. Гумпроект із транспортування тіл загиблих військових перейменовано – “На щиті”. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/851790.html>.

3. Симоненко О. Державна реєстрація геномної інформації людини: користь та небезпека. Громадська думка про правотворення. 2023. №1. С.13-20.

4. Котляренко Л.Т., Жеребак В.С. Геномна інформація (ДНК) військовослужбовців в умовах воєнного стану. Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 берез. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 83-86.

5. Про затвердження Порядку відбору біологічного матеріалу у військовослужбовців та його зберігання: Наказ Міністерства оборони України від 28.07.2023 р. № 438. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1373-23#Text>

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСИ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Кофанова Олена Сергіївна,

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту №2
Національної академії внутрішніх справ
ORCID ID 0000-0002-0919-7570

м. Київ, Україна

kofanova_alena@ukr.net

Кофанов Андрій Віталійович,

кандидат юридичних наук, доцент
експерт програми Ради Європи,
доктор філософії

ORCID ID 0000-0002-5242-2518

м. Київ, Україна

kofanov_andrey@ukr.net

З початком повномасштабного вторгнення росії, в Україні було введено воєнний за Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 року та Закону України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року №2102-IX [6].

Протягом періоду воєнного стану, згідно зі статтею 10 цього Закону, повноваження судів, органів прокуратури, а також органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність та проводять досудове розслідування, не можуть бути припинені [6]. Однак активні воєнні дії з боку країни-агресорки та тимчасова окупація окремих територій України створили значні перешкоди для діяльності зазначених підрозділів, що з початку призвело до тимчасової неможливості виконання ними своїх повноважень, а потім значне збільшення навантаження по окремих напрямках діяльності. Також, внаслідок цих дій, зростає кількість жертв серед цивільного населення та військових. Нагальною стала потреба у швидкій ідентифікації тіл загиблих. Значному покращенню ситуації сприяло використання під час проведення слідчих (розшукових) дій

спеціалістами-криміналістами Національної поліції України технології швидкісного встановлення ДНК-профілю – Rapid DNA.

Rapid DNA це система швидкої ідентифікації ДНК, створює ДНК-ідентифікатори з судово-медичних зразків менш ніж за дві години. Ця технологія відрізняється від традиційного підходу тим, що етапи обробки та інтерпретації даних автоматизовані. Раніше, час, необхідний для тестування SAEK, затримував збирання зразків для аналізу. Але завдяки цьому новому підходу, лабораторії можуть швидко отримувати результати, що допомагає розслідуванню в реальному часі, ідентифікує підозрюваних та виправдовує невинних.

У 2024 році в Україну вже завезено 20 приладів «ANDE RAPID DNA 6C» завдяки підтримці благодійних фондів, таких, як «The Howard G. Buffett Foundation» (США) та безпосередньо компанії-виробника «ANDE Corporation» (США).

Рис. 1. Система ANDE™ 6C Rapid DNA Analysis™ для швидкої ідентифікації [1].

ANDE пройшла широкі лабораторні та польові випробування у партнерстві з різними відомствами, такими як DHS, NIST, DOD і ФБР США. Результатом цих зусиль стала перша повністю автоматизована та інтегрована система швидкого аналізу ДНК, яка зараз активно використовується для підтримки громадської безпеки в усьому світі.

Технічні особливості ANDE роблять його ефективним і результативним інструментом для швидкої ідентифікації ДНК:

Просте керування: Приладом ANDE БС легко керувати, і оператори можуть швидко опанувати його використання.

Мобільність: ANDE може працювати у польових умовах, маючи спеціальний захист для транспортування та відповідаючи стандартам стійкості до ударів і вібрацій.

Самокалібрування: Прилад повністю самокалібрується і не потребує ручного калібрування оптики після транспортування.

Швидкість обробки даних: ANDE може обробляти щонайменше чотири зразки ДНК за інтервал циклу, роблячи його ефективним для використання у судовій практиці.

Різноманітність зразків: ANDE може обробляти різні типи зразків ДНК, включаючи ті, які пошкоджені або складні для аналізу.

Різні джерела живлення: Прилад може працювати від різних джерел живлення, включаючи розетку, генератор або автомобіль.

Автономність реагентів: ANDE використовує автономні картриджі/чіпи, що спрощує процес роботи та забезпечує простоту ланцюга постачання.

Загалом, ANDE являє собою компактний, мобільний і простий у використанні інструмент для швидкої ідентифікації ДНК, що робить його незамінним для судово-медичних досліджень та розслідувань.

Для використання технології Rapid DNA відповідно до законодавства України необхідні певні правові підстави:

Залучення спеціалістів-криміналістів: Згідно зі статтею 71 Кримінального процесуального кодексу (КПК) та статтею 4 Закону «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», для отримання зразків біологічного матеріалу залучаються спеціалісти-криміналісти [3].

Складання документів за результатами встановлення геномної інформації: Після отримання результатів генетичного аналізу складаються протоколи, які містять дані про зразки, отримані ДНК-профілі та їх

ідентифікацію. Ці протоколи є доказами у кримінальному провадженні згідно зі статтями 84 та 99 КПК [3].

Права поліції щодо збору біометричних даних: Відповідно до статей 23 та 26 Закону України «Про Національну поліцію України», поліція має право збирати біометричні дані, включаючи генетичну інформацію, у випадках, передбачених КПК [3].

Обов'язкова державна реєстрація геномної інформації: Відповідно до статі 5 Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», певні категорії генетичної інформації, отриманої в рамках кримінального провадження, підлягають реєстрації.

Використання інформаційно-телекомунікаційних систем: На сьогодні в Україні успішно діє нещодавно розроблена та впроваджена інформаційна підсистема «СЛІД». Дані про об'єкти біологічного походження вносяться до цієї системи для забезпечення збереження та обробки цих даних.

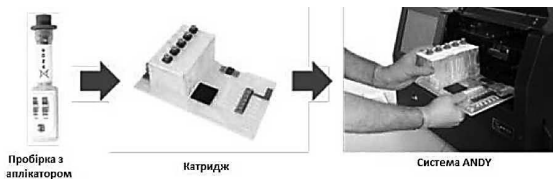
Успішний досвід: Застосування технології ANDE вже дозволило успішно ідентифікувати жертви різних подій, таких як ракетні обстріли, збройні агресії, падіння гелікоптера та інші. Національна поліція України успішно інтегрувала технологію ANDE у свій протокол аналізу жертв і місць подій, що дозволило успішно проаналізувати тисячі зразків ДНК та використовувати результати в різних провадженнях.

Сутність методу: Більша частина людської ДНК ідентична для всіх людей. Однак певні ділянки геному відрізняються, тому незначні відмінності в цих ділянках можуть бути використані для ідентифікації особи. Протягом останніх понад 20-ти років ідентифікація осіб за ДНК стала доказовим золотим стандартом в криміналістиці по всьому світу.

Найпоширеніший метод ідентифікації за ДНК ґрунтується на визначенні варіабельних ділянок, що мають назву «короткі тандемні повтори» (STR, Short Tandem Repeat). Геном людини містить сотні тисяч STR, які відрізняються за своєю довжиною у різних осіб. Кожна людина має унікальний набір коротких тандемних повторів, подібно до відбитків пальців. Лише близнюки мають

однаковий ДНК-профіль. З оглядом інформації щодо молекулярних механізмів STR можна ознайомитись на сайті, створеному Національним інститутом стандартів та технологій (<http://www.cstl.nist.gov/strbase/>) [1].

Перший крок: виділення клітинної ДНК зі зразка. Для цього необхідно зруйнувати цілісність клітин та очистити їхній вміст від білків й інших клітинних компонентів. Етап концентрування необхідний для збільшення ефективності очистки ДНК. Другий крок: набір STR локусів напрацьовується кількісно (ампліфікується) завдяки проведенню полімеразної ланцюгової реакції (ПЛР). Під час ПЛР ампліфіковані STR повтори модифікуються приєднанням флуоресцентного барвника. Залежно від типу STR локусу, приєднується певний барвник. Використання барвників (один з яких використовується для визначення розміру STR фрагментів) дозволяє виявляти ділянки інтересу за допомогою лазера. Розмір ампліфікованих STR фрагментів визначається за допомогою електрофорезу. На цьому етапі, подача електричного струму генерує силу, яка змушує STR фрагменти мігрувати через шар пористої гелеподібної речовини. Малі фрагменти, завдяки меншій молекулярній масі, переміщуються в гелі швидше, ніж фрагменти більшої довжини, що і є підґрунтям для розділення фрагментів за розміром. Під час проходження фрагментів різної довжини через оптичну зону детекції, лазерне світло збуджує флуоресцентний барвник, що є сигналом для визначення фрагменту та його довжини. Система аналізує розміри фрагментів та формує звіт про ДНК-профіль особи. Після отримання ДНК-профілю особи за допомогою системи ANDE 6С інформацію можна зберегти та порівняти з місцевими, державними та міжнародними базами даних [1].

Рис. 2. Складові елементи: пробірки з аплікатором для забору зразків, картридж та прилад для ідентифікації особи ANDE 6С[1].

Система ANDE 6С для швидкої ідентифікації особи – це повністю автоматизована платформа, яка поєднує в собі та автоматизує всі традиційні етапи роботи з ДНК-матеріалом в криміналістичній лабораторії для полегшення аналізу та можливості його проведення некваліфікованим персоналом поза лабораторією.

Отже, застосування технології ANDE є важливим кроком у забезпеченні ефективності здійснення досудового розслідування у сфері збирання доказової інформації, швидкісної обробки та отримання результатів.

Література:

1. ANDE Launches Rapid DNA Booking Management Solution - First in Industry to Receive FBI Approval for Use in Booking Stations. URL: <https://www.ande.com/>

2. За допомогою ДНК ідентифіковано близько трьох тисяч загиблих українців. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/za-dopomohoiudnk-identyfikovano-blyzko-trokh-tysiach-zahyblykh-ukraintsiv-maksymtsutskiridze>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

4. Нацполіція продовжує працювати на місці зруйнованого ракетним ударом ТРЦ у Кременчуку. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/stoprussia/naczpolicziya-prodovzhujepraczyuvati-na-miszzi-zrujnovanogo-raketnim-udarom-trez-ukremenchuku>

5. Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «СЛІД» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України»: наказу МВС України від 16.03.2020 № 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0319-20#Text> (Станом на 20.02.2024)

6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. №389-VIII (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>(Станом на 20.02.2024).

СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Кубаля Сергій Мирославович,
лікар судово-медичний експерт
лівобережне відділення
відділу експертизи трупів
Київське міське клінічне бюро
судово-медичної експертизи
м. Київ, Україна
kysema1@gmail.com

Військові дії, які тривають в Україні, призвели до низки проблемних аспектів, які виникають під час проведення судово-медичної експертизи загиблих осіб.

По-перше, збільшилась завантаженість судово-медичних моргів, що негативно впливає не лише на перевантаженість судово-медичного експерта, але й на якість проведення експертизи.

По-друге, більшість загиблих осіб, яких доставляють з місць бойових дій перебувають у стані виражених гнильних змін. Ступінь вираженості гнильних змін впливає на морфологічні особливості тілесних ушкоджень, що збільшує складність експертної оцінки під час визначення диференційної діагностики між життєвими та посмертними ушкодженнями та, у більшості випадків, не дозволяє встановити причину смерті.

Варто сказати, що гниття значно змінює розміри тіла, збільшуючи його так, що тіло худорлявої людини із білим кольором шкіри легко переплутати із надмірно вгодованою людиною із темним кольором шкіри [1]. Що ускладнює ідентифікацію особи.

Також, необхідно зауважити, що процеси гниття можуть призводити до утворення та збільшення концентрації алкоголю в рідинах (крові) трупа, яка може сягати значних показників (5-6‰), а у випадках настання смерті від механічної асфіксії внаслідок утоплення, може бути меншою (через гемодилуїції (розбавлення) крові водою)), ніж життєва, але не перебільшує її. Тому, відповіді на питання «Чи перебувала особа в стані алкогольного сп'яніння?»,

якщо при судово-медичному дослідженні труп особи перебуває у стані вираженого гнильного процесу, не є можливим.

Висновки

Отже, в місцях активних бойових дій, де відсутня можливість вчасно доставити загиблих осіб до судово-медичного моргу, необхідно використовувати фотографування трупа та виявлених тілесних ушкоджень, завдяки чому можна наочно продемонструвати локалізацію та види тілесних ушкоджень до того, як почнеться процес гниття тіла [2, 3].

Література:

1. Ергард Н.М. Судова медицина: конспект лекцій. Київ: УкрДГПІ, 2023. 119 с.
2. Ергард Н.М., Кобилянський О.Л. Проблемні питання судово-медичної експертизи катувань в умовах війни // Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 липня 2022 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. С. 307-310
3. Ергард Н.М., Кубаля С.М., Ситник Ю.В., Богдаш В.В., Селін В.С. Актуальні питання проведення судово-медичної експертизи під час воєнного стану // Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Chicago, USA. 2022 (18.05-20.05.2022). Pp. 104-109 URL: <https://sci-conf.com.ua/xii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-odern-directions-of-scientific-research-development-18-20-maya-2022-goda-chikago-ssha-arhiv/>

РОЛЬ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС В РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ ГЕНОМНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЛЮДИНИ»

Манько Євгенія Сергіївна

головний судовий експерт
групи контролю якості
та метрологічного забезпечення
ORCID 0000-0002-1827-4267
mankoes@ukr.net,

Романова Дарія Андріївна

судовий експерт сектору
біологічних досліджень та обліку
dariaromanova007@gmail.com

Сумський НДЕКЦ МВС

Введення воєнного стану в Україні змінило багато укладів: змінило доли та статус людей, життєдіяльність суспільства, пріоритетність в економіці, перепрофілювало підприємства. Українське законодавство не готувалось до такого розвитку подій в країні, а змінювалось і підлаштовувалось до реалій сьогодення.

Результатом такого виклику стало прийняття закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» (далі – Закон) [1] та Постанови Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2023 р. № 978 «Деякі питання реалізації Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» [2].

Закон визначає правові засади обробки геномної інформації людини з метою її державної реєстрації в Україні. Також Закон регулює функціонування Електронного реєстру геномної інформації людини, що забезпечує збирання, реєстрацію, накопичення, зберігання, поновлення, пошук, використання і поширення (розповсюдження, передачу) геномної інформації людини (далі – Електронний реєстр).

Чому прийняття цього закону було необхідним? Визначимо основні аспекти:

1. Гармонізація з міжнародним законодавством. Наприклад, відповідно до Конвенції Ради Європи «Про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства» [3, ст. 37], яку ратифікувала Україна, для запобігання вчиненню злочинів необхідно вживати законодавчих або інших заходів для накопичення та зберігання інформації про ідентифікаційні дані та генетичні ознаки (ДНК-профіль) осіб, засуджених за вчинення правопорушень, установлених відповідно до цієї Конвенції.

2. Ідентифікація тіл загиблих та безвісти зниклих військовослужбовців. Гіркий досвід починаючи з 2014 року показує наскільки цей процес може бути ускладнений. По-перше, раніше не було чітко законодавчо затвердженого алгоритму дій з визначенням відповідальних структур. Одним із методів ідентифікації безвісти зниклих – це встановлення біологічної спорідненості між генетичними ознаками (ДНК-профілем) біологічного матеріалу трупа та ймовірного родича. Не варто забувати, що у багатьох військовослужбовців немає родичів, або з тих чи інших причин неможливо встановити їх генетичні ознаки, що практично унеможлиблює ідентифікацію тіл.

Закон передбачає відбір біологічного матеріалу у військовослужбовців та інших осіб, передбачених статтею 8 на засоби (системи) відбору біологічних зразків, що призначені для їх тривалого зберігання, що в подальшому, при виникненні необхідності, пришвидшить встановлення невпізаного трупа, оскільки для ідентифікації достатньо встановити ДНК-профіль особи, що перевіряється.

3. Оптимізація та прискорення розслідування злочинів. Оскільки, обов'язковій державній реєстрації підлягає геномна інформація осіб, яким повідомлено про підозру та особи, які засуджені за злочини, що визначені статтею 5, наповнення Електронного реєстру буде сприяти у боротьбі зі злочинністю. Також, обов'язково здійснюється відбір біологічного матеріалу та державна реєстрація геномної інформації військовополонених, що має на меті ідентифікацію осіб, що вчинили військові злочини.

4. Ідентифікація осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе. Цей аспект виділяє сам Закон (стаття 4) і в період воєнного стану його значення набуває особливого змісту. Мова йдеться в тому числі про дітей та осіб з інвалідністю, особи яких потрібно встановити.

В рамках цього наукового дослідження, необхідно виділити етапи реєстрації геномної інформації людини в Україні. Вони поділяються на:

1. Відбір біологічного матеріалу для проведення державної реєстрації геномної інформації;
2. Проведення молекулярно-генетичної експертизи (дослідження) біологічного матеріалу;
3. Внесення відомостей до Електронного реєстру геномної інформації людини.

Відбір біологічного матеріалу для проведення державної реєстрації геномної інформації здійснюється особами, визначеними статтею 7 Закону. Крім того, до відбору біологічного матеріалу як спеціалісти можуть залучатися уповноважені особи експертних служб Міністерства внутрішніх справ України, до яких відносяться судові експерти науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС, що створює їм додаткові повноваження.

Молекулярно-генетична експертиза (дослідження) біологічного матеріалу для встановлення геномної інформації з метою її державної реєстрації проводиться суб'єктами, до компетенції яких відповідно до законодавства України належить проведення молекулярно-генетичної експертизи (дослідження), на підставах та в порядку, передбачених кримінальним процесуальним законодавством України [1, ст. 10]. До компетенції судових експертів Експертної служби МВС, що мають кваліфікацію з правом проведення біологічної експертизи за експертними спеціальностями «Молекулярно-генетичні дослідження» відноситься проведення вказаних видів експертиз, основною метою яких є встановлення генетичних ознак зразків букального

епітелію особи. Тобто на даному етапі реєстрація геномної інформації людини. Експертна служба МВС відіграє ключову роль.

З метою ідентифікації персональних даних особи, геномна інформація якої зареєстрована в Електронному реєстрі, та її індивідуального абетково-цифрового коду орган, установа або особа, яка забезпечує надсилання геномної інформації Адміністратору Електронного реєстру для внесення до Електронного реєстру, ведуть облік відомостей про осіб та їх відібраний біологічний матеріал із дотриманням вимог законодавства про захист персональних даних [1, ст. 11]. На цьому етапі працівники Експертної служби МВС заповнюють реєстраційну картку, в якій знеособлюють інформацію про особу шляхом присвоєння їй індивідуального абетково-цифрового коду та забезпечують надсилання геномної інформації Адміністратору Електронного реєстру для внесення її до Електронного реєстру.

В процесі реалізації закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» в судових експертів з'явилася ще одна непроцесуальна функція – це проведення роз'яснювальної роботи щодо порядку відбирання зразків букального епітелію, особливості оформлення супровідних документів, а також правила транспортування та зберігання відібраного матеріалу. Адже для багатьох осіб, на яких Закон покладає повноваження відбору біологічного матеріалу, це новий вид роботи і вони не мають ні теоретичних знань, ні практичних навичок здійснення такої діяльності. Відбір біологічного матеріалу важливий етап реєстрація геномної інформації людини, адже від його якості залежить подальше дослідження та ідентифікація.

Враховуючи все вищевикладене, можемо зробити такий висновок. Участь працівників Експертної служби МВС в реалізації закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» можна розділити на дві форми: процесуальна та не процесуальна. До процесуальної відносяться: відбір біологічного матеріалу, проведення молекулярно-генетичної експертизи (дослідження), внесення відомостей до Електронного реєстру геномної інформації людини. Непроцесуальна – полягає в роз'ясненні порядку відбирання

зразків букального епітелію, особливості оформлення супровідних документів, в тому числі шляхом проведення міжвідомчих нарад, круглих столів тощо.

Література:

1. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: 2391-IX від 09.07.2022. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20?find=1&text#Text> (дата звернення: 27.02.2024);

2. Деякі питання реалізації Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2023 р. № 978. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.02.2024);

3. Про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Конвенція Ради Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927?find=1&text=%D0%B4%D0%BD%D0%BA#w1_1 (дата звернення: 27.02.2024);

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ ТА ЇХ ПРАВОВИЙ РЕЖИМ

УДК: 342.56

Мартищенко Сергій Леонідович,
Керівник Сектору залучення інвестицій
в оборонно-промисловий комплекс
Міністерства економіки України
Аспірант кафедри загальнотеоретичних
правових і соціально-гуманітарних дисциплін
Київського університету права НАН України
ORCID 0000-0002-8193-8329
м. Київ, Україна
s.l.mart@ukr.net

Панчишин Руслан Ігорович
к.ю.н., доцент кафедри
міжнародного права
та галузевих правових дисциплін
Київського університету права НАН України

Починаючи з 2014 року, деякі території України опинилися у стані тимчасової окупації внаслідок збройної агресії сусідньої держави, а з початком повномасштабного вторгнення, розмір територій, що опинилися під тимчасовою окупацією, збільшився. З огляду на таке, державні органи та органи місцевого самоврядування, які здійснювали управлінські повноваження на таких територіях, були переміщені на підконтрольну Україні зону, проте продовжили виконання своїх обов'язків.

З метою визначення поняття «окупована територія» необхідно з'ясувати правовий статус такої території відповідно до норм міжнародного права та положень національного законодавства.

У науковій літературі поняття «військова окупація» (лат. occupatio – захоплення) визначається як тимчасове захоплення збройними силами однієї держави території іншої держави без набуття суверенітету над нею [1, с. 21].

Поняття окупованої території наведено у Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі, підписаної 18 жовтня 1907 р. Зокрема, відповідно до ст. 42 цієї Конвенції окупованою визнається така територія, яка фактично перебуває під

владою армії супротивника; окупація поширюється лише на ту територію, де така влада встановлена і здатна виконувати свої функції [2].

Останнє зауваження Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі фактично не застосовується на практиці, оскільки визнає окуповану територію, яка не просто знаходиться під військовою владою збройних сил супротивника, але й визначає умову – на такій території встановлена влада, яка здатна виконувати свої функції.

Далі, у ст. 43 Конвенції йдеться про те, що з фактичним переходом до рук окупанта повноважень легітимної влади він вживає всіх залежних від нього заходів для того, щоб, по можливості, відновити і забезпечити громадський порядок і безпеку, дотримуючись існуючих у країні законів, за виключенням, коли це абсолютно неможливо [2].

Водночас, незважаючи на те, що вказаним вище міжнародним актом досить чітко визначено поняття та ознаки окупованої території, у теорії права та серед науковців відсутнє єдине бачення щодо критеріїв, за якими можна окреслити належність тієї чи іншої території саме до окупованої та відмежувати від інших способів примусового відібрання територій.

На це звертає увагу О. О. Ляшко, зазначаючи, що у різних джерелах називають такі ознаки окупації, як: тимчасовість місії, тимчасовий статус; неодмінна наявність держави-жертви як сторони у відносинах; неодмінне – де-юре чи де-факто – перебування у стані війни або насильницький характер вторгнення окупаційних збройних сил; перебирання на себе функцій управління, встановлення на окупованій території власної адміністрації, фіксація факту контролю збройних сил над окупованою територією та/або населенням; відповідність міжнародно-правовим нормам, які визначають обов'язкову міжнародно-правову відповідальність для її ініціатора; визнання світовим співтовариством наявності окупаційного статусу території тощо [1, с. 21].

При цьому у міжнародному праві визначені дві відносно чіткі підстави, які встановлюють, коли окупація може бути кваліфікована як незаконна та,

відповідно, коли влада іншої держави на таких територіях не визнається переважною більшістю держав.

Зокрема, до таких підстав відносять: 1) якщо військова окупація є результатом забороненого застосування сили, що відповідає акту агресії, така окупація є незаконною *ab initio*; 2) коли військова окупація випливає з дозволеного застосування сили в порядку самооборони згідно зі ст. 51 Статуту ООН [3], але згодом здійснюється *ultra vires* принципів і норм міжнародного гуманітарного права та з порушенням імперативних норм міжнародного згідно з законом, проведення окупації може означати непотрібне та непропорційне застосування сили для самозахисту [4].

В Україні необхідність у визначені правового режиму тимчасово окупованих територій виникла у 2014 р. після військового захоплення сусідньою державою частини територій України та встановлення над ними військового контролю.

Цього ж року було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», у ст. 1 якого тимчасово окупована рф територія України (тимчасово окупована територія) визначається як частина території України, в межах яких збройні формування рф та окупаційна адміністрація рф встановили та здійснюють фактичний контроль або в межах яких збройні формування рф встановили та здійснюють загальний контроль з метою встановлення окупаційної адміністрації рф [5].

Отже, виходячи з наведеного визначення, національне законодавство, на відміну від міжнародного, встановлює такі підстави для віднесення території держави до тимчасово окупованої: по-перше, якщо відбулося збройне захоплення частини території України; по-друге, якщо на такій території встановлена окупаційна адміністрація або військові формування намагаються встановити таку адміністрацію і, по-третє, якщо така територія перебуває під фактичним контролем окупаційних збройних сил.

З огляду на вищезазначене, правовий режим тимчасово окупованої території України можна визначити закріплений у законодавстві України та зумовлений цілями державної політики деокупації спеціальний порядок здійснення публічного управління на тимчасово окупованих територіях, забезпечення захисту прав та інтересів громадян України, що продовжують проживати на таких територіях або вимушено покинули тимчасово окуповані території, визначення способу перетину кордону з такими територіями, захисту культурної спадщини на тимчасово окупованих територіях, гарантування права власності та користування майном тощо.

Література:

1. Ляшко О. О. Особливості правового регулювання прав та свобод людини на тимчасово окупованих територіях України. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2020. Т.31(70). № 6. С. 20-25.

2. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі: Міжнародний документ від 18.10.1907. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text.

3. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 року. URL : https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.

4. Study: Legality of the Israeli Occupation of the Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem. United Nations, 2023. URL : <https://reliefweb.int/report/occupied-palestinian-territory/study-legality-israeli-occupation-occupied-palestinian-territory-including-east-jerusalem>.

5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.

МОЖЛИВОСТІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ ОБСТАВИН ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ

Матисякевич Вікторія Романівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Національної академії внутрішніх справ
m.viktorynka@gmail.com
Антонюк Поліна Євгенівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики та
судової медицини Національної академії
внутрішніх справ
ORCID 0000-0003-1269-6992
polinusla@meta.ua

Проведення експертизи є важливим засобом збирання доказів під час розслідування будь-якого кримінального правопорушення [1, с. 406], зокрема, під час розслідування порушень законів та звичаїв війни. Як зазначає Грига М.А., «судова експертиза, як одна з форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, є вагомим засобом для підвищення ефективності розслідування та формування якісної доказової бази» [2, с. 58]. Результати судових експертиз, відображені у висновках експертів, допомагають у встановленні обставин, що підлягають доказуванню при розслідуванні порушень законів та звичаїв війни, ідентифікації потерпілих та правопорушників, відновленні механізму події правопорушення.

Під час розслідування порушень законів та звичаїв війни, з урахуванням способів вчинення такого виду кримінального правопорушення, найбільш затребуваними є такі види судових експертиз [2]:

– економічна експертиза – для визначенні розміру матеріальної шкоди, або розміру кримінального протиправного збагачення;

– будівельно-технічна та оціночно-будівельна експертизи – для оцінки ступеню пошкодження будівельних об'єктів, визначення розміру завданої об'єкту матеріальної шкоди, вартості будівництва (ремонтних робіт) тощо;

– товарознавча експертиза військового майна, техніки та озброєння – для визначення вартості, типу, характеристик та властивостей наданих на дослідження об'єктів, які використовуються як військове майно; визначення виробника, країни походження, року виготовлення наданих на дослідження об'єктів;

– експертиза відео-, звукозапису – для ідентифікації осіб та об'єктів за відображенням ознак і властивостей;

– судово-медична експертиза – для визначення характеру і тяжкості тілесних ушкоджень, здоров'я, віку, статевих станів та ін.; для встановлення причин та обставин смерті тощо;

– експертиза вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин і пристроїв та слідів їх застосування – для встановлення обставин пострілу, характеристик зброї тощо;

– військова експертиза – для встановлення обставин застосування та дій військових формувань, обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, загибелі людей, втрати озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади та інфраструктури, особистого майна громадян під час застосування військових формувань тощо;

– екологічна експертиза – для визначення масштабу шкідливих наслідків, завданих довкіллю в результаті ведення бойових дій тощо.

Проте проведення експертизи під час розслідування порушень законів та звичаїв війни нерідко ускладнено тим, що багато об'єктів дослідження перебуває в місцях ведення активних бойових дій, які є небезпечними для судових експертів через ризик обстрілів, спрацювання мін тощо. Також не завжди можливо належним чином забезпечити збереження об'єктів для дослідження. Це ускладнює процес проведення експертиз та розслідування в цілому.

В таких умовах безпека судових експертів забезпечується використанням спеціальної та криміналістичної техніки та спорядження: бронежилетів, касок, броньованих транспортних засобів, захисних екранів тощо.

Використання сучасних технологій надає можливість збирати та досліджувати об'єкти дистанційно за допомогою дронів, супутникових знімків. Завдяки сучасним супутникам можна робити знімки з високою роздільною здатністю, що дозволяє роздільно сприймати дрібні об'єкти. Чим вища роздільна здатність, тим чіткіше можна побачити на знімку деталі оточуючого середовища.

Безпілотні літальні апарати використовуються для пошуку осіб, трупів, оцінки рівня ризиків під час роботи слідчих, спеціалістів по збору доказової інформації, та експертів – під час здійснення певних експертних досліджень.

Висновки. Оскільки нерідко встановити певні обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування порушень законів та звичаїв війни, можна лише в ході проведення експертизи, – судова експертиза є важливим засобом збирання доказів. При цьому пріоритетним напрямом діяльності вбачається не лише повне та об'єктивне дослідження об'єктів, явищ і процесів, пов'язаних з порушенням законів та звичаїв війни, але й забезпечення особистої безпеки судових експертів.

Література:

1. Антонюк, П. Є. & Пясковський, В. В. (2023). Проведення експертизи за ініціативою адвоката як засіб збирання доказів стороною захисту у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. (8). 403 – 406. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/93>

2. Грига М. А. Експертні дослідження, актуальні в умовах воєнного стану. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану*: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р., НАВС). Київ: НАВС, 2022. С. 58-62.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Михайлов Володимир Олександрович
старший викладач кафедри правосуддя
юридичного факультету
Інституту управління та технологій
Державного університету
інфраструктури та технологій,
ORCID 0000-0002-0892-1694
м. Київ, Україна.
V3270823@gmail.com

Реформування судової експертизи в Україні є необхідною з кількох причин:

Посилення принципу змагальності та рівності сторін:

Згідно з ч. 1 ст. 243 КПК України, сторона провадження може залучати «приватного» чи «державного експерта» для проведення експертизи. Це важливо для сторони захисту, яка має обмежені можливості щодо проведення власного розслідування у стадії досудового розслідування.

Державна монополія на проведення деяких видів експертиз: Існують обмеження (державна монополія) залучення «приватного експерта» до проведення криміналістичних, медичних та психіатричних експертиз. Негативне сприйняття монополії: Ця монополія була негативно сприйнята як юридичною спільнотою, так і суспільством в цілому з огляду на обмеження права приватних експертів здійснювати свою професійну діяльність, ймовірність корупційних ризиків, обмеження права учасників кримінального провадження обирати судового експерта [1].

Такі вчені як Авдєєва Г., Гонгало С., Дуфенюк О., Прохоров-Лукін Г., Щербаківський М., Кравченко О., Калужна О., Сімакова-Єфремян Е., Журавель В., та інші, досліджували питання щодо доцільності існування державної монополії на проведення судових експертиз у кримінальному провадженні.

Щербаківський М. зазначав про необхідність скасування монополії на проведення судової експертизи державними судово-експертними установами з

тих підстав, що встановлення останньої «...не має під собою якого-небудь наукового підґрунтя і, в загалі, йде в розріз із принципом змагальності» [2].

Калужна О., наголошуючи на недосконалоості державної монополії на виконання судових експертиз та необхідності перегляду законодавства, виокремлює деякі її переваги: «...розвинена мережа ДЕУ у регіонах, широке коло виконуваних видів судових експертиз, науково-дослідницькі підрозділи ДЕУ [3].

На нашу думку є ряд недоліків такої монополії, включаючи залежність експертних установ від відомств, у структурі яких вони перебувають, а також про можливість отримання необ'єктивних висновків експертів.

Відносно пропозиції щодо зміни законодавства в цій сфері. Зокрема, Сімакова-Єфремян Е. пропонує внести зміни у ст.7 Закону України «Про судову експертизу», передбачивши, що виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з дослідженням об'єктів, обіг яких заборонено та контролюється державою [3].

Журавель В. і Гонгало С. підтримують позицію скасування державної монополії на проведення експертиз, вважаючи, що розширення кола суб'єктів судово-експертної діяльності та реальна змагальність експертиз не лише покращить якість експертиз, а й розвантажить державні експертні установи та сприятиме більш швидкому розгляду справ у судах різних рівнів.

Професійність судового експерта вимагає незалежності та об'єктивності. Незалежно від того, хто замовляє експертизу, результати повинні ґрунтуватися на спеціальних знаннях експерта та інформації, наданої для дослідження.

Важливо пам'ятати, що роль судового експерта відрізняється від ролі адвоката. Адвокат представляє інтереси свого клієнта і має захистити його права та інтереси. З іншого боку, судовий експерт має надати об'єктивну та незалежну експертну думку, яка допоможе суду вирішити справу.

Також варто зазначити, що існує потреба в професійній етиці судових експертів, яка вимагає від них дотримання високих стандартів об'єктивності та професіоналізму. Це включає в себе відмову від будь-якого тиску або спокуси

змінити свої висновки, щоб вони відповідали позиції сторони, яка оплачує роботу експерта.

Професійна етика судового експерта є важливою складовою його роботи. Вона включає в себе дотримання моральних норм поведінки під час виконання службових обов'язків та професійної честі.

Судовий експерт має проявляти «таку саму інтелектуальну суворість» щодо своїх свідчень у залі суду, що й до своєї повсякденної роботи. Це означає, що експерт має бути об'єктивним, незалежним і безстороннім у своїх висновках.

Проблема розуміння та дотримання професійної етики може призвести до вчинення протиправних діянь у вигляді надання завідомо неправомірного висновку. Тому важливо, щоб судові експерти мали глибоке розуміння та суворо дотримувалися принципів професійної етики.

Для подолання цих викликів деякі дослідники пропонують внести зміни до законодавства, включаючи створення уніфікованого Кодексу професійної етики судового експерта. Це може допомогти забезпечити високі стандарти професійної поведінки серед судових експертів.

У статті 384 Кримінального кодексу України передбачається кримінальна відповідальність за завідомо неправдивий висновок експерта.

Слово «завідомо» вказує на те, що експерт усвідомлює, що висновок, складений ним, є неправдивим. Це означає, що експерт має повне усвідомлення факту певного порушення закону.

Відповідно до статті 23 КК України, вина є психічним ставленням особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбачених цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Таким чином, вживання слова «завідомо» в диспозиції статті вказує на наявність прямого умислу на вчинення кримінального правопорушення.

Форма вини характеризує певний зв'язок психічних ознак, які складають зміст вини, з об'єктивними ознаками кримінального правопорушення. Тому, для встановлення кваліфікуючої ознаки, а саме: «завідомо неправдивого висновку» на форму вини і ролі цієї ознаки у визначенні суб'єктивної сторони складу

кримінального правопорушення, потрібно чітко встановити, які фактичні обставини мають бути достеменно відомими суб'єкту для наявності складу злочину, передбаченого статтею 384 КК України.

Реформа законодавства, що регулює судову експертизу в Україні, необхідна для запобігання відтоку кадрів судових експертів, що є серйозною проблемою, у зв'язку з повномасштабним вторгнення Російської Федерації на територію суверенної держави Україна. За даними реєстру судових експертів, на кінець 2021 року в Україні налічувалось близько 8 тисяч атестованих судових експертів, з яких до державних судово-експертних установ входило близько 7,5 тисяч осіб. Однак, на кінець 2022 року кількість державних експертів у країні зменшилась до близько 6 тисяч осіб (зменшення на 20%), а кількість приватних експертів зменшилась до 435 осіб (зменшення на 16,6%). [4].

Безумовно, кваліфіковані наукові кадри з міжнародними сертифікатами можуть іммігрувати та працювати за межами України і мати більш високу оплату своєї праці.

Щодо фінансування судово-експертної діяльності в Україні, відповідно до статті 15 Закону України «Про судову експертизу», проведення судових експертиз, обстежень і досліджень судово-медичними та судово-психіатричними установами здійснюється за рахунок коштів, які безпосередньо і цільовим призначенням виділяються цим експертним установам з державного чи місцевого бюджету.

Для вирішення проблеми відтоку кадрів необхідно змінити підхід до фінансування судово-експертної діяльності в Україні. По-перше, необхідно здійснити оптимізацію кадрів суб'єктів судово-експертної діяльності, що дозволить підвищити оплату праці державним експертам. По-друге, необхідно визначити економічно обґрунтовану нормативну вартість однієї експертогодина.

Висновки. Сьогодні Міністерство юстиції в особі створеної при ньому Центральної експертно-кваліфікаційної комісії, безпідставно перебрало на себе функцію суду та інших учасників процесу у вирішенні питання який саме експерт може бути залучений до ролі «особи знаючої» у відповідному процесі,

замінюючи суд у питанні оцінки як доказу показів так і висновків «носіїв спеціальних знань». При існуючій системі, запис у Реєстрі судових експертів є більш вагомим важелем у питанні аргументованості та доведеності думки експерта, аніж його багаторічний досвід та науковий ступінь.

Монопольне положення державних експертних установ Міністерства юстиції – науково-дослідних інститутів судових експертиз призвело до тотального зниження якості виконання експертних досліджень та нівелювання принципу незалежності експерта.

Не значно кращою є ситуація, що склалась у відомчих експертних установах (МВС, СБУ, Міноборони). Кожна з цих установ не лише за багатьма експертними спеціальностями «дублює» функції судових експертів, Реєстр яких веде Міністерство юстиції, але й дуже часто «обслуговує» суто замовні інтереси своїх відомств.

Необхідно обмежити коло функцій керівників державних спеціалізованих установ Міністерства юстиції виключно «організаційними заходами» – забезпечення розподілу експертизи (комп'ютерний розподіл) на конкретного експерта (якщо інше не вказано в постанові (ухвалі) слідчого (суду), заяві сторони у справі), заміни експерта у випадку форс-мажорних обставин та координації діяльності з іншими судово-експертними установами чи експертами у випадку призначення комісійних та комплексних експертиз. Виключити контрольню-оціночну функцію керівника експертної установи щодо дотримання експертом методики при проведенні дослідження, як рецидив порушення принципу невтручання в діяльність експерта.

Соціальний захист повинен передбачатись і для діючих на постійній основі недержавних (приватних) судових експертів.

Також, необхідно зробити максимально доступною можливість отримання статусу судового експерта. За діючим законодавством, до відповідного кваліфікаційного іспиту допускаються особи, які володіють спеціальними знаннями та пройшли стажування у державній установі. Проте обмеження проведення стажування лише державними установами може викликати затримки

через завантаженість працюючих експертів і є недешевим задоволенням, оскільки проводиться індивідуально для кожного стажера.

Варто дозволити проводити стажування приватним експертам та зменшити вартість його проходження у державних установах за рахунок проведення колективних занять, що позитивно вплине на конкуренцію серед майбутніх судових експертів. Але при цьому необхідно забезпечити якість кваліфікаційного іспиту для майбутніх експертів та максимальну відкритість його проведення для попередження випадків корупції.

Література:

1. Судові реформи в Україні: аналіз результатів та очікування. Юридична газета 11.2020. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/sudovi-reformi-v-ukrayini-analiz-rezultativ-ta-ochikuvannya.html>

2. Pilyukov Y. Modern system of state forensic institutions in Ukraine. The basic directions of improvement of their activity. URL:<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/28851/1/%D0%9F%D1%96%D0%BB%D1%8E%D0%BA%D0%BE%D0%B2.pdf>

3. Кофанов А.В. Деякі аспекти проблематики підготовки судових експертів, їх взаємодії з керівництвом та оцінки проведених ними досліджень. Криміналістичний вісник. 2013. № 2. С. 107–115. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/12/114.pdf>

4. Стрілець С.О., Кузнецов Р.В. Шляхи вдосконалення підготовки та підвищення кваліфікації судових експертів МВС. «Молодий вчений» № 8(84) 08.2020. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/download/704/680/>

5. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-X11 // Відом. Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

КЛАСИФІКАЦІЯ РУЧНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Синиця Вікторія Тарасівна

студентка юридичного факультету
Державного університету інфраструктури
та технологій

Кобилянський Олег Леонідович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доктор філософії, доцент кафедри
цивільного та кримінального права
Державного університету інфраструктури
та технологій

ORCID 0000-0002-1842-1810

м. Київ, Україна

pronter@ukr.net

Розуміння класифікації ручної вогнепальної зброї є важливим для чіткого розмежування різних типів зброї за їх характеристиками, що є необхідним не лише в їх коректному використанні, а й у забезпеченні безпеки. Така система класифікації дозволяє швидше та ефективніше навчати правилам користування різними видами зброї, а також сприяє створенню відповідних правових норм щодо їх обігу та регулювання.

У сучасному світі ручна вогнепальна зброя класифікується за численними ознаками, але основні серед них включають: 1) походження; 2) конструкцію; 3) призначення; 4) вид використовуваних патронів; 5) кількість зарядів; 6) принцип дії пристроїв для перезарядження; 7) довжина ствола; 8) будова ствола; 9) кількість стволів; 10) калібр.

Зброя поділяється за походженням на стандартну (виготовлену на промислових підприємствах за конструктивними та технологічними стандартами) та нестандартну (саморобну чи перероблену стандартну). Нестандартна зброя може відрізнятися конструкцією чи параметрами, такими як довжина ствола чи ложі. Атипова зброя також характеризується нестандартною конструкцією, особливістю якої є маскування під побутові предмети, наприклад, авторучки чи парасольки. Кустарна зброя виготовляється в невеликих майстернях без дотримання стандартів, часто в обмежених партіях [1].

Саморобну зброю виготовляють окремі особи з використанням різних механізмів, підручних матеріалів, деталей заводського зброї або інших пристроїв [2].

За конструкцією зброя класифікується на: гвинтівки – довгоствольна нарізна зброя із прямим стволом; карабіни – укорочена версія гвинтівки; пістолети – короткоствольна нарізна зброя; револьвери – короткоствольна нарізна зброя з барабаном на стволі; штуцери – нарізна рушниця з короткими відкидними при заряджанні стволами, автомати – автоматична вогнепальна зброя із можливістю стрільби серією; пістолети-кулемети – автоматичний пістолет із великим обсягом боєприпасів; обрізи – рушниця, яка була скорочена або адаптована для портативного використання [1].

Зброя класифікується за призначенням, залежно від мети, яку потрібно досягти. Вона поділяється на такі категорії: бойова (військова ручна, спеціальна і атипова), мисливська і спортивна. Військова ручна вогнепальна зброя призначена для ураження людини і включає в себе гвинтівки, карабіни, пістолети-кулемети, пістолети та револьвери. Мисливська зброя використовується для полювання і включає гладкоствольні і нарізні рушниці, а також мисливські карабіни. Спортивна зброя призначена для тренувань та змагань і включає малокаліберні та інші гвинтівки, пістолети та револьвери [2].

За видом набоїв ручна вогнепальна зброя поділяється на зброю кільцевого та центрального бою. В набоях кільцевого бою містять запальну суміш в кільцевому виступі, який розташований по периметру донної частини гільзи. Такі набої використовуються в малокаліберних гвинтівках та пістолетах. Капсуль набою центрального бою розташований в центрі донної частини гільзи і запалюється після удару бойка по його центру [2].

Залежно від кількості зарядів, зброя поділяється на однозарядну, яка включає одноствольні мисливські рушниці, малокаліберні гвинтівки та деякі пістолети, і багатозарядну – револьвери, пістолети, автомати, магазинні гвинтівки, дво- та багатоствольні рушниці [3].

За принципом дії пристроїв перезарядження зброя поділяється на неавтоматичну (магазинну чи барабанну) та автоматичну. В неавтоматичній зброї процес перезарядження здійснюється рукою стріляючого. Автоматична зброя відрізняється тим, що енергія порохових газів в ній використовується не тільки для викидання снаряду, а й для перезарядження. Автоматична зброя може бути самострільною (призначена для безперервної стрільби) та самозарядною (для одиничних пострілів) [4].

За довжиною ствола ручна вогнепальна зброя поділяється на:

- 1) довгоствольну – від 550 до 800 мм (гвинтівки, карабіни, рушниці);
- 2) середньоствольну – від 267 до 550 мм (автомати, пістолети-кулемети);
- 3) короткоствольну – від 57 до 267 мм (пістолети, револьвери, обрізи, саморобна зброя).

За будовою ствола зброя поділяється на нарізну, гладкоствольну та комбіновану. Нарізна зброя має від 4 до 8 нарізів всередині ствола. Нарізи можуть бути як право-, так і лівопохилими. До гладкоствольної зброї відноситься мисливська та деякі зразки поліцейської зброї. До комбінованої (гладконарізної) зброї відносяться деякі зразки мисливської зброї. В такій зброї поряд з гладкими стволами, розташований нарізний ствол [1].

За кількістю стволів зброя буває одноствольною (гвинтівки, автомати, пістолети), двоствольною (мисливські рушниці) та багатоствольною (дво-, три-, чотириствольні рушниці) [3].

За калібром ручна вогнепальна зброя поділяється на малокаліберну (до 6,5 мм), середньокаліберну (від 6,5 до 9 мм) та великокаліберну (понад 9 мм) [4]. Калібр – це внутрішній діаметр каналу ствола, а для нарізної зброї – це відстань між двома протилежними полями нарізів (виступаючими ділянками каналу ствола) [3].

У висновку можна підкреслити, що класифікація ручної вогнепальної зброї відіграє ключову роль у забезпеченні якості контролю, безпеки та відповідності стандартам. Аналіз функціональності, технічних характеристик та призначення ручної вогнепальної зброї допомагає не лише розуміти її різноманітність, а й

створює базу для ефективних стратегій регулювання. Впровадження чіткої та обґрунтованої класифікаційної системи сприятиме забезпеченню безпеки суспільства та вдосконаленню контролю за цим важливим аспектом військово-технічної сфери.

Література:

1. Класифікація вогнепальної зброї. URL: <http://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/12-%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D0%B5%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D0%B7%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%97>
2. Класифікація і характеристики ручної вогнепальної зброї. URL: <https://zen.in.ua/kriminalistika/kriminalistichna-tehnika/klasifikatsiya-i-harakteristiki-ruchnoyi-vognepalnoyi-zbroyi>
3. Дуглер В., Ніколаєв О., Бахчеван Є. Правові підстави та правила застосування вогнепальної зброї і спеціальних засобів самооборони громадянами України : навч. посіб. Одеса : Од. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 127 с.
4. Поняття і класифікація вогнепальної зброї. URL: https://stud.com.ua/7420/pravo/ponyattya_klasifikatsiya_vognepalnoyi_zbroyi
5. Туртаєв Ю., Винограденко Е. Стрілецька зброя та вогнева підготовка: навч. посіб. Миколаїв: Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомл., 2018. Т. 1: Озброєння підрозділів Збройних сил України. 333 с.

СПІВВІДНОШЕННЯ НАВАНТАЖЕННЯ, ПРОДУКТИВНОСТІ І ДОСТОВІРНОСТІ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Татарнікова Тетяна Олександрівна
кандидат юридичних наук,
провідний науковий співробітник
Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових
експертиз Служби безпеки України
ORCID: 0000-0002-5470-8288
м. Київ, Україна
tetiana.tatarnikova@ssu.gov.ua

Навантаження на судового експерта і продуктивність його роботи є важливою характеристикою серед показників роботи як судового експерта, так і установи, у якій він працює, загалом.

Під навантаженням на судового експерта розумітимемо співвідношення кількості судових експертиз і експертних досліджень (разом із кількістю питань і об'єктів дослідження), доручених судовому експерту упродовж одного місяця; під продуктивністю – співвідношення кількості судових експертиз і експертних досліджень (разом із кількістю питань і об'єктів дослідження), виконаних судовим експертом упродовж одного місяця.

На практиці, ініціаторів проведення судових експертиз найбільше цікавить швидкість виконання дослідження, а не достовірність результату (про достовірність пізніше запитають суд і адвокат). Тут є потреба продемонструвати трикутник залежності якості, швидкості і вартості (рис. 1), який наприкінці цих тез дещо змінимо з позиції судово-експертної діяльності. Щоправда, такий вигляд трикутника також демонструє, що продукує й отримує державна судово-експертна установа.

Рис. 1. Зображення співвідношення якості, швидкості і вартості, запропоноване доктором Мартіном Барнесом у 1970 році

Керівники судово-експертних установ та їх підрозділів прагнуть до зменшення навантаження, що на їх посадах важко і, фактично, неможливо контролювати. З року в рік навантаження на судово-експертному напрямі збільшується, хоча й за рахунок росту окремих видів судових експертиз. Особливий ріст навантаження у сфері судово-експертної діяльності спостерігаємо з початку збройної агресії російської федерації проти України, що є цілком закономірним.

А чи можливий такий самий ріст продуктивності?

Складність експертиз і досліджень, кількість питань, що виносяться судовому експерту не зменшуються, а навпаки – щораз збільшуються. Обмежений строк кримінальних проваджень і резонансність деяких з них змушують ініціаторів призначених судових експертиз звертатися до керівників судово-експертних установ щодо пришвидшення виконання судових експертиз.

На жаль, обсяг кримінальних проваджень, за якими є потреба в прискоренні виконання судових експертиз, невпинно зростає, що тягне за собою збільшення навантаження на судово-експертну установу та її судових експертів.

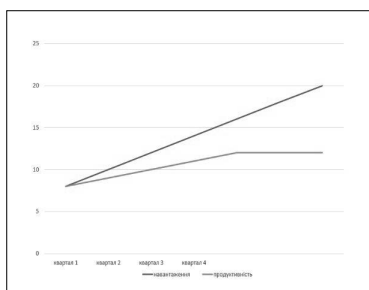
Ріст навантаження може бути безкінечним, але продуктивність таким «похвалитися» не може (рис. 2).

Ріст продуктивності обмежується:

– кількістю судових експертів за відповідною експертною спеціальністю в судово-експертній установі;

- ступенем кваліфікації судових експертів (за стажем роботи, видом освіти, особистими якостями щодо прагнення до пошуку істини тощо);
- наявним обладнанням для проведення досліджень;
- обмеженою тривалістю робочого часу;
- методологією проведення досліджень;
- швидкістю обробки інформації людиною (інтерпретацією результатів дослідження);
- швидкістю оформлення результатів судових експертиз і експертних досліджень;
- відсутністю можливості підвищеного преміювання за збільшений обсяг проробленої роботи в державних судово-експертних установах тощо.

Варто також врахувати, що при виході продуктивності роботи певного судового експерта на високе «плато» показника, людина не в змозі постійно тримати його на такому рівні.

Рис. 2. Зображення росту навантаження і продуктивності

Отже, навантаження не дорівнює продуктивності.

Проблема в неможливості постійно та безкінечно підвищувати продуктивність не лише в зазначених вище обмеженнях, а, найголовніше, у ризиках, які, на жаль, не враховуються стороною, яка призначає (доручає) проведення судових експертиз і експертних досліджень. Серед таких ризиків:

- проведення неповного дослідження;
- підвищення відсотка недостовірних висновків;

- помилки в оформленні висновків судової експертизи;
- «вигорання» судового експерта;
- звільнення судового експерта тощо.

Варто також звернути увагу на випадки порушення черги виконання судових експертиз через надання переваги резонансним справам і відкладання виконання судових експертиз, щодо яких менш значна зацікавленість у швидких результатах розслідування.

Отже, гонитва за швидкістю неодмінно підвищує можливість настання негативних ризикових явищ. І ці тези, можливо, не були б написані, якби не ще один фактор – збройна агресія проти нашої країни, яка забирає здоров'я усіх членів суспільства, не оминаючи й судових експертів, що є додатковим фактором ризику.

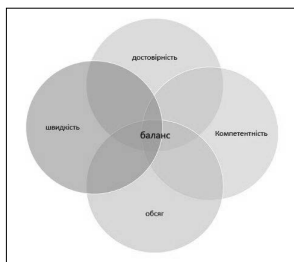
Втрата судово-експертною установою судового експерта (через хворобу, звільнення, мобілізацію) вкрай негативно позначається на загальній продуктивності установи чи підрозділу (підготовка судового експерта з числа нового прийому, у середньому, займає 6 місяців, а в системі Служби безпеки України – понад 1 рік).

Отже, для цілей розуміння результатів судово-експертної діяльності вносимо коригування в зображення, наведене на рис. 1: якість змінимо на достовірність, а вартість – на компетентність, що передбачає ступінь кваліфікованості судового експерта і його здатність вирішувати складні і швидкі завдання через призму років його підготовки (рис. 3).

Рис. 3. Зображення співвідношення достовірності, швидкості і компетентності під час виконання судових експертиз

У деяких інтерпретаціях співвідношення, наведеного на рис. 1, також додається четвертий складник – обсяг, що якнайкраще відображає ситуацію з прагненням до підвищення продуктивності в судово-експертній діяльності (рис. 4).

Рис. 4. Зображення співвідношення достовірності, компетентності, обсягу виконаної роботи і швидкості

Інтерпретуючи зображення співвідношення, наведеного на рис. 4, варто враховувати, що збільшення будь-якої складової невідворотно тягне за собою збільшення інших складових. Це потрібно завжди враховувати керівникам судово-експертних установ і їх підрозділів – для керівників цих установ і підрозділів під час організації роботи та ініціаторам – у ситуаціях з прагнення пришвидшення проведення судової експертизи, що ними призначена (доручена) судовому експерту.

Наприкінці цих тез важливо нагадати (або пригадати), що найвищою метою судово-експертної діяльності є достовірність результатів дослідження. І цією метою не можна нехтувати, навіть за обґрунтованої потреби в пришвидшенні виконання судових експертиз, у тому числі, в умовах воєнного стану, що і є висновками в цих тезах.

Викладені тези є виключним відображенням практичного досвіду автора та за своєю сутністю – зверненням до ініціаторів призначення судових експертиз, які розраховують на швидкий результат, щодо оцінювання ризиків, пов'язаних із достовірністю результатів досліджень у призначених судових експертизах.

ПРИЗНАЧЕННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ КОМП'ЮТЕРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Удовенко Жанна Володимирівна,
д.ю.н., доцент
професор кафедри кримінального та
кримінального процесуального права
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»
ORCID 0000-0002-4100-0723
zhanna.udovenko@ukma.edu.ua
Удовенко Владислав Віталійович
аспірант кафедри права
Європейський університет
ORCID 0009-0008-7986-8449
udaff1998@icloud.com

Кримінальні правопорушення, що вчиняються у сфері комп'ютерної інформації можуть включати різноманітні діяння, такі як крадіжка конфіденційної інформації, шахрайство, поширення, використання або збут шкідливих програм чи технічних засобів тощо. Ці дії можуть мати воєнний аспект, особливо якщо їх метою є атака на важливі інформаційні системи, зокрема ті, що використовують в секторі оборони або для національної безпеки, містити різноманітні сліди та джерела доказів, які свідчать про протиправну діяльність. Для прикладу, це може бути історія входу в систему, відправлені та отримані електронні повідомлення, встановлені програми або шкідливі програмні коди. У світли останніх кібератак проблема захисту автоматизованих систем стала надзвичайно актуальною не тільки в Україні, а й у всьому світі. Крім цього, електронні (цифрові) докази стають все більш важливим елементом судового процесу, і їх фіксація вимагає компетентності комп'ютерно-технічних експертів.

Потенційна інформація, що знаходиться в слідах кримінального правопорушення, виявлених у електронних пристроях, телекомунікаційних системах і програмах, актуалізується і перетворюються в доказову інформацію саме шляхом використання спеціальних знань у формі судової експертизи. Адже

експертиза є самостійною процесуальною формою одержання нових доказів і уточнення (перевірки) тих, що вже отримані [1, с. 192].

У більшості випадків під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері комп'ютерної інформації, призначають інженерно-технічну експертизу. Як зазначає О. Ю. Довженко, вона призначається на початковому етапі розслідування, коли вже проведені огляд місця події та обшук, однак інформації для подальшого розслідування недостатньо. Слідчий ухвалює рішення про необхідність призначення одного з видів інженерно-технічної експертизи – судової комп'ютерно-технічної експертизи об'єктів, знайдених та (або) вилучених під час виконання зазначених слідчих (розшукових) дій. Після прийняття рішення про проведення такої експертизи слідчий стикається з проблемою визначення її підвиду. Однак саме вказання слідчим того чи іншого різновиду комп'ютерної експертизи може привести до зайвого ускладнення призначення експертизи або складнощів під час проведення експертизи чи відповіді на поставлені питання [2, с. 125].

Основні завдання цієї експертизи:

- встановлення робочого стану комп'ютерних і технічних засобів;
- встановлення обставин, пов'язаних з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій, інформації та програмного забезпечення;
- визначення функціонального призначення представленого програмного системного та прикладного забезпечення, а також їх характеристик, вимог, алгоритму й структурних особливостей;
- пошук, виявлення, аналіз й оцінювання комп'ютерної інформації (комп'ютерних даних) і програмного забезпечення, що містяться на комп'ютерних носіях;
- встановлення відповідності програмних продуктів певним версіям чи вимогам;
- виявлення причин блокування сайтів (віруси, DDoS атаки), а також несанкціонованого втручання в роботу сайту, сервера, комп'ютера, електронної пошти тощо [3, с. 160].

У науковій літературі експертизу комп'ютерної техніки та програмних продуктів, як вид інженерно-технічної експертизи, умовно поділяють на три самостійні експертні підвиди:

1) експертиза комп'ютерної техніки встановлює обставини та факти, що мають значення для розслідування та пов'язані із функціонуванням й експлуатацією комп'ютерної системи. Основними завданнями цього підвиду експертизи є встановлення технічного стану, комплектації та відповідних можливостей інформаційних комп'ютерних технологій;

2) експертиза програмних продуктів, що встановлює обставини й факти, пов'язані з розробкою та використанням програмних продуктів комп'ютерної системи. Завданням цього підвиду експертизи є визначення функціонального призначення, алгоритму, вимог, технічних параметрів, а також стану й особливостей програмного забезпечення. Необхідно зазначити, що в цьому підвиді також можна виокремити експертизу шкідливих програмних засобів – комплексне дослідження на підставі спеціальних знань у галузі комп'ютерної техніки, програмних продуктів, телекомунікаційних систем (обладнання) і засобів програм (файлів, скриптів, кодів) щодо можливості їх застосування для несанкціонованого втручання в роботу засобів інформаційних комп'ютерних технологій, що може призвести до витоку, втрати, підроблення чи блокуванню інформації [4, с. 6];

3) інформаційно-комп'ютерна експертиза встановлює факти й обставини, пов'язані зі створенням, обробкою та збереженням інформації на комп'ютерних носіях. Її головним завданням є пошук, виявлення, відтворення і технічний аналіз інформації, створеної користувачем чи програмами в засобах інформаційних комп'ютерних технологій (комп'ютерних системах) [5, с. 141–142].

Під час розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень, як показало проведене нами анкетування, більшість слідчих (53 % опитаних) не знають відмінностей між експертизою комп'ютерної техніки і програмних засобів й експертизою телекомунікаційних систем і засобів. На наш погляд різниця очевидна і вона полягає в об'єкті дослідження.

Якщо кримінальне правопорушення полягає в розповсюдженні шкідливих програм (стаття 361-1 КК України) чи інформації, що міститься на засобі інформаційних комп'ютерних технологій, але має обмежений доступ (стаття 361-2 КК України), то призначати необхідно експертизу комп'ютерної техніки та програмної продукції. Проте якщо об'єктивною стороною кримінального правопорушення є зчитування інформації з мереж мобільного чи супутникового зв'язку, зміна таких даних (статті 361, 363, 363-1 КК України), то необхідно призначати експертизу телекомунікаційних систем і засобів [6].

Для отримання достовірної інформації, комп'ютерно-технічна експертиза може проводитися в комплексі з іншими видами експертиз, такими як криптографічна або відеофоноскопічна. Зокрема, під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері комп'ютерної інформації, де використовується шифрування для захисту даних, криптографічна експертиза може допомогти розшифрувати дані та отримати доступ до необхідної інформації. У таких ситуаціях використання комплексу різних видів судових експертиз дозволяє забезпечити більш повну та достовірну оцінку доказів. Для прикладу, використання відеофоноскопічної експертизи може допомогти в аналізі відеозаписів з місць злочину або відеоматеріалів, які містять докази кримінальної діяльності, що доповнює результати комп'ютерної експертизи. Такий підхід дозволяє незалежним експертам надати слідству об'єктивні та ґрунтовні висновки, що сприяє ефективному розслідуванню та судовому провадженню.

Розслідування цих кримінальних правопорушень ускладнюється тим, що з постійним розвитком інформаційних технологій, з'являються нові об'єкти дослідження, експерти повинні знати останні досягнення в галузі, багато комп'ютерних систем та програм мають захист, який ускладнює доступ до них під час проведення судової експертизи, змінюються способи вчинення цих злочинів, методика вимагають постійного удосконалення тощо.

Щодо вичерпного переліку питань, які можна поставити перед комп'ютерно-технічною експертизою, то це завдання надзвичайно складне,

оскільки не можна врахувати всі ситуації та обставини кримінального провадження, під час розслідування, відбуваються постійні зміни в кіберзлочинах тощо. Їх формулювання потребує індивідуального підходу для кожного випадку.

Водночас вислів, що правильно сформульоване запитання – це вже половина відповіді, доречний, як ніде, коли призначаються судові експертизи, що відбивається на ефективності процесу доказування [7, с. 60].

Однак, існують загальні принципи формулювання питань, які допомагають забезпечити ефективність та об'єктивність проведення цієї експертизи. Зокрема, використання офіційно закріпленої термінології, що визначена законами, державними стандартами та іншими нормативно-правовими актами; формулювання чітких питань, які передбачають можливість надання однозначних відповідей; уникання питань довідкового характеру, які не повинні виходити за межі компетенції судового експерта; спрямування питань на встановлення конкретних обставин події, що належать до предмета доказування; врахування наявної методичної та технічної бази для експертизи, яка доступна судовому експерту; мінімізація витрат на проведення досліджень шляхом постановки питань так, щоб вони були максимально спрямовані на досягнення конкретної мети розслідування [8, с. 309].

Висновки: постійне вдосконалення існуючих методик судово-експертних досліджень у цій сфері є важливим, воно може включати розробку нових програмних і апаратних засобів для аналізу електронних доказів, вдосконалення методів розслідування кібератак, а також навчання судових експертів новим технікам, які дозволять їм ефективно протидіяти сучасним кіберзлочинцям.

Результати комп'ютерно-технічних експертиз допомагають встановити обставини кримінального провадження, виявити приховані факти, необхідні для розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері комп'ютерної інформації. Крім цього, ці результати створюють надійну доказову базу для подальшого притягнення підозрюваних до кримінальної відповідальності перед законом.

Література:

1. Коршенко В. А. Судова телекомунікаційна експертиза як джерело доказів під час розслідування кіберзлочинів. *Jumalul juridic national: teorie i practica*. 2017. №. 2. С. 192-198.
2. Довженко О. Ю. Деякі питання призначення комп'ютерно-технічної експертизи під час розслідування кіберзлочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2019. Вип. 55(2). С. 124–127.
3. Неділько Я. В. Розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням інформаційних комп'ютерних технологій. дис. доктор філософії. Київ. 2023. 215 с.
4. Нізовцев Ю. Ю. Шкідливі програмні засоби: поняття, різновиди та судово-експертне дослідження : метод. посіб. Київ : ICTE СБ України, 2021. 130 с.
5. Карпінська Н., Крикунов О. Окремі питання проведення судової комп'ютерно-технічної експертизи у кримінальному судочинстві. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1 (9). С. 140–144.
6. Шапошнікова І. Основні аспекти вибору типу і проведення експертизи у справах про кіберзлочинність. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/osnovni-aspekti-viboru-tipu-i-provedennya-ekspertizi-u-spravah-pro-kiberzlochinnist.html>
7. Нізовцев Ю. Ю., Омельян О. С. Щодо підготовки та призначення судових експертиз у межах розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із кібератаками. *Криміналістичний вісник*. № 2 (36), 2021. С. 59-65
8. Теплицький Б.Б. Завдання, об'єкти й питання комп'ютерно-технічної судової експертизи. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 303–315.

TRACES OF POISON IN MATERIAL TAKEN FROM HUMAN CORPSES AND REMAINS

Retd. Assoc. prof. of law
Elżbieta Żywucka-Kozłowska
Phd **Rossana Broniecka**,
University of Warmia and Mazury in Olsztyn
Phd **Irena Malinowska**,
University of Vocational Education in Wrocław
Warszawa, Polska
malerude@poczta.onet.pl

Introduction

Poisons have always been present in human history. The literature on the subject emphasizes that in ancient times they were used to eliminate inconvenient people, especially those who constituted an obstacle on the way to the throne, marriage or fortune [1],[2]. However, without considering poisons, it is impossible not to notice their effects, especially from the perspective of criminal law [3]. The literature on the subject emphasizes that poisonings are much rarer in practice than toxifications, which are much more common in practice [4]. There is nothing new about it, much less revealing. There are dozens, if not hundreds, of such cases nationwide every year. The purpose of this report is not so much to describe the mechanism of intoxication as traces of poison that can be isolated from material taken from human remains. This is of crucial importance in criminal cases, in particular those where the body or human remains have been removed from the grave, whether the term refers to the place of burial under the applicable law or to other places where the body has been illegally buried [5]. Identification (apart from determining the identity of the body or remains) of the cause of death is the primary task of law enforcement authorities whenever there is a reasonable suspicion of criminal causation.

Purpose and method

The purpose of this report is to highlight the importance of toxicological testing in the case of suspected criminal poisoning as well as fatal accidents. A separate issue are acts of self-destruction (suicide) using toxic agents of various origins. The chosen

method was an analysis of the available literature, with particular emphasis on studies from the field of toxicology, forensic medicine and forensic science.

Poisoning, toxication and poison identification

Poisoning as a method of murder is very rare, although no one really knows how many such cases there are. Sometimes the poison is contained in mushrooms, sometimes it is rat poison, sometimes it includes herbicides or pesticides, sleeping pills in large doses dissolved in alcohol. Poisoning may also occur as a result of staying in a room filled with zinc oxide fumes, car engine exhaust fumes, or carbon monoxide. The literature on the subject also includes cases in which drugs causing cardiac arrest were intentionally administered, resulting in the death of a person [6]. Poisoning people during World War II was the most common way of killing prisoners in German extermination camps. The gas chambers became the site of mass crimes (genocide) committed by German soldiers on prisoners (civilians) of concentration camps (KL) [7]. The bodies of the victims were moved to the crematorium, where they were burned, and the ashes were scattered in the surrounding fields [8], [9]. Today, no one has any doubts about genocide in these camps, although the available literature on the subject does not contain any descriptions of the examination of remains or corpses to determine the toxic agent that caused death. Marek Orski points out that "The scope of Nazi crimes committed against prisoners of the Stutthof concentration camp included various forms of taking life in the camp. These forms can be generally divided into direct extermination, in which death occurred violently as a result of direct actions by other people (executions, gassing, suffocation, pinning, dog biting, etc.) and indirect extermination as a result of living conditions. in the camp, work, hunger, diseases, spread over time and not having the signs of immediate death" [10].

Traces of poisons are usually isolated from tissue taken from cadavers. In the case of human remains, directional examinations are much more difficult, because the agent that causes death remains longest in the hair and nails. Death as a result of deliberate poisoning is widely described in the literature of the subject [11], [12]. Without analysing the substance of criminal poisonings, as well as poisonings resulting from unfortunate accidents or suicides, it should be stressed that in the 21st century,

determining the cause of death poses no problems, unlike detecting the toxic substance that caused human death. It is clear that in this group there are those cases in which the death was the result of alcohol or drug intoxication, and in the latter case it is necessary to determine the substance which he took before death or which was given to him in order to deprive him of his life. According to Marcin Konieczny, in cases of poisoning (as well as poisoning) resulting in human death, toxicological expertise is crucial. The cited author points out that “this expertise serves to identify organic and inorganic poisons, drugs, stimulants, harmful substances. The research material in the case of living people is most often made up of blood, urine, hair. If the examination concerns a corpse, the material may additionally be other liquids bodily fluids, such as eyeball fluids, internal eczema fluids, cerebrospinal fluid, internal organ clippings taken during autopsy. In addition, tablets, dried plants, foodstuffs or powdered substances may be tested’ [13].

The framework of the report does not allow for a comprehensive description of the methods of detection of toxic substances, but for the sake of considerations it should be pointed out that two main directions of testing, i.e. basic and reference, are practically possible. While rapid detection methods (chemical, immunochemical or agglutination) are used in the former, instrumental techniques (thin-layer chromatography and gas chromatography), mass spectrometry, atomic absorption spectrometry) are particularly useful in the case of reference methods. The studies in the reference profile are very accurate and sensitive. Moreover, they do not require, so to speak, a significant amount of research material. Toxicological tests in law enforcement practice are not tests for all substances that have poisonous properties. It is the procedural authority that, on the basis of the evidence gathered in the case, is obliged to indicate tests to confirm or exclude poisoning or intoxication. It is standard practice to commission tests for the presence of alcohol in cadavers, particularly when there is a reasonable suspicion of fatal intoxication, or in cases of fatal traffic accidents and suicides. The same applies to sudden deaths and suicides of people who are reasonably believed to have been addicted to drugs, stimulants and other psychoactive substances, including medicines. In the literature on the subject it is pointed out that

some difficulties in identifying a toxic substance are inorganic compounds, mainly heavy metals, semi-metals and non-metals. The first group includes mercury, lead and cadmium, the second arsenic and selenium, and the third nitrites, fluorides and toxic gases (hydrogen sulphide, chlorine and ammonia) [14]. Józefa Krystyna Sadlik emphasizes that in postmortem examinations, the determination of the presence of these compounds is sometimes problematic for many reasons. First, the elements in the body (living or dead) are naturally present, but their concentration is different. Secondly, as the cited author insists, there are not many studies in the literature in which the permissible concentrations of these substances are given. Thirdly, in some diseases and their treatment, such concentration may be higher, especially when supplementation is implemented. A separate issue is environmental pollution in the broadest sense, which causes the absorption of inorganic and organic compounds into the body [14]. Difficulties arise in cases of poisoning (toxication) with compounds of potassium and zinc, because these compounds are rapidly decomposed, and when examining cadavers at the stage of late postmortem transformation (including skeletal) it is possible to determine the presence of poisons only in the horny products of the skin. (hair and nails). Until recently, the material taken from cadavers in advanced decomposition consisted solely of hair. Fingernails were practically not taken. Only recent years have brought a breakthrough in forensic nail research. It turned out that they could be not only valuable material for toxicological studies, but also for identification purposes. [15]. The value of this hitherto neglected (or used very rarely) material has been recognized in forensic medicine. Sometimes the detection of poison in human remains is possible only on the basis of the analysis of elements isolated from biological material with significant durability (nails, hair, bones). Research methods are a separate issue. The importance of microdiffusion in Conway vessels is highlighted in the literature [16], liquid chromatography coupled with a mass detector with ionization electrospray (LC-ESI-MS) [17]. In addition, other toxic compounds, namely organophosphorus compounds of the Novichok group, are also mentioned in the currently available literature. While the consequences of the use of this agent are known, there is no precise determination as to the possibility of detecting such

substances at a distant time from the moment when these compounds entered the human body. As Maciej Noga points out, there is only one case of Novichok poisoning (Nawalny's case) [18]. The cited author emphasizes that research in this field requires special safety conditions, but also methods that allow for the identification of the poison.

Summary

Poisons seem to have always accompanied man. They were used for nefarious purposes, which remains to this day. In addition to death caused by poisoning, in forensic medical and forensic practice there are often cases of poisoning resulting in death, which are classified as accidental events. A separate issue are acts of suicide, where the perpetrator chooses means that cause death. It is impossible not to emphasize the significant progress of science in researching the presence of poisonous compounds in biological material collected from human corpses or human remains. An important finding is the possibility of identifying the poison in skin horns and bone tissue. This type of biological material is relatively durable due to the very long post-mortem decomposition time. Until recently, underestimated nails in toxicological tests have opened a new chapter not only in this field of science, but also in forensic medicine and forensics. This is important from the point of view of the objectives of criminal proceedings, in particular determining the cause of death and detecting the perpetrator who caused it.

Bibliography:

1. W. Grzywo-Dąbrowski, *Medycyna sądowa dla prawników*, Warszawa 1952
2. M. Herbet, E.J. Wójtowicz, E. J. (2009). Znajomość roślin trujących na przestrzeni wieków. *Farmaceutyczny Przegląd Naukowy*, 6.
3. A. Gawliński, (2014). Zbrodnicze otrucie-przegląd kryminalistyczno-historyczny. *Przegląd prawniczy ekonomiczny i społeczny*, (1).
4. M. Konieczny, (2023). Najczęściej stosowane trucizny i substancje toksyczne. Znaczenie toksykologicznej ekspertyzy sądowej dla wymiaru sprawiedliwości. *International Journal of Legal Studies (IJOLS)*, 13(1).

5. D. Janicki, (2014). Cmentarze w polskim prawie administracyjnym. *Security, Economy & Law*, 1(IV).
6. T. Patora, (2023). Łowcy skór. Tajemnice zbrodni w łódzkim pogotowiu. Znak.
7. M. Zawodna, . (2010). Shlomo Venezia, Sonderkommando. W piekle komór gazowych, przeł. Krystyna Szeżyńska-Maćkowiak, Prószyński i S-ka, przy współpracy z Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau, Warszawa 2009. Zagłada Żydów. *Studia i Materiały*, (6).
8. M. Orski, (2009). Zagłada więźniów obozu koncentracyjnego Stutthof przy użyciu trującego gazu Cyklon B.
9. J.P. Fox, (1995). *Nazi Mass Murder. A Documentary History of the Use of Poison Gas*.
10. M. Orski, (2001) Zbrodnie hitlerowskie w obozie koncentracyjnym Stutthof : liczba ofiar w świetle źródeł i badań : próba bilansu; *Acta Cassubiana* 3.
11. T. Budrewicz, (2018). Żony trucielki. Kroniki kryminalne jako konteksty wątków powieściowych. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica*, 50(4).
12. A. Gawliński, (2014). Zbrodnicze otrucie-przegląd kryminalistyczno-historyczny. *Przeгляд prawniczy ekonomiczny i społeczny*, (1).
13. M. Konieczny, M. (2023). Najczęściej stosowane trucizny i substancje toksyczne. Znaczenie toksykologicznej ekspertyzy sądowej dla wymiaru sprawiedliwości. *International Journal of Legal Studies (IJOLS)*, 13(1), s. 237.
14. J.K. Sadlik, (2007). Interpretacja wyników analizy chemiczno-toksykologicznej i opiniowanie w zatruciach związkami nieorganicznymi. *Liver*, 15, 70.
15. E. Żywucka-Kozłowska , (2020). Paznokcie człowieka w perspektywie badań kryminalistycznych. *Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne, Warszawa*.
16. W. Mniszek, E. Smolik, G. Kozera, G. (2006). Analiza przyczyn zbiorowego wypadku śmiertelnego w zakładzie przeróbki benzolu. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach*.

17. E. Pufal, M. Sykutera, P. Piotrowski, (2008). Opracowanie metody oznaczania leków przeciwdepresyjnych w paznokciach i jej wykorzystanie w toksykologii sądowej. *Arch. Med. Sąd. Krym*, 58.

18. M. Noga (2023). Badania wybranych parametrów toksykologicznych dla związków fosforoorganicznych z grupy Novichok przy użyciu metod toksykologii in silico.; dostępne :

[https://scholar.google.com/scholar?start=10&q=+metody+bada%C5%84+toksykologicznych+&hl=pl&as_sdt=0,5&scioq=+cyklon+B#d=gs_cit&t=1708246028832&u=%2Fscholar%3Fq%3Dinfo%3AtadZ0oj7JTWJ%3Ascholar.google.com%2F%26output%3Dcite%26scirp%3D19%26hl%3Dpl%26scioq%3D%2Bcyklon%2BB; data dostępu 18 luty 2024]

Наукове видання

**СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА
В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

Матеріали
І Всеукраїнської науково-практичної конференції
29 лютого 2024 року

Відповідальний за випуск *Коблянський О.Л.*

Підписано до друку 01.03.2024.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Друк. арк. 6,5. Умов. друк. арк. 6. Обл.-вид. арк. 6,1.
Наклад 100 прим. Зам. № 0796/1.

Віддруковано ФОП Корзун Д.Ю. з оригіналів замовника.
Свідоцтво про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця
серія В02 № 818191 від 31.07.2002 р.

Видавець ТОВ «ТВОРИ».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.
21034, м. Вінниця, вул. Немирівське шосе, 62а.
Тел.: 0 (800) 33-00-90, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852, (098) 46-98-043.
e-mail: info@tvoru.com.ua
<http://www.tvoru.com.ua>